

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

ΤΟΜΕΑΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΒΙΑΣ ΚΑΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟ ΙΔΕΩΔΕΣ ΣΤΟΥΣ
ΣΥΓΧΡΟΝΟΥΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ»**

Παρασκευάς Καμπουρίδης

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Σωτηρία Γιαννάκη

Ιανουάριος 2019

© Copyright
Παρασκευάς Καμπουρίδης
Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Εθνικής Αντιστάσεως 41, 172 37, Δάφνη, Αθήνα

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....	v
Summary	vi
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	vii
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	viii
ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ	ix
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
II. ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ.....	3
2.1. Ολυμπιακοί Αγώνες: τότε και τώρα	3
2.2. Ολυμπιακοί Αγώνες και Ολυμπιακός Αθλητισμός	7
2.3. Η αξία του Ολυμπισμού.....	8
2.4. Η παγκόσμια πολιτισμική κρίση και η επίδρασή της στον αθλητισμό και στους Ολυμπιακούς Αγώνες	9
III. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΒΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΣΤΟΥΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ.....	12
IV. ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΒΙΑΣ ΣΤΟΥΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ	18
4.1. Βίαια περιστατικά εντός των αθλητικών εγκαταστάσεων.....	18
VII Ολυμπιακοί Αγώνες: Αμβέρσα 1920	18
VIII Ολυμπιακοί Αγώνες: Παρίσι 1924.....	19
XI Ολυμπιακοί Αγώνες: Βερολίνο 1936.....	20
XVI Ολυμπιακοί Αγώνες: Μελβούρνη 1956.....	22
XIX Ολυμπιακοί Αγώνες: Μεξικό 1968.....	24
XX Ολυμπιακοί Αγώνες: Μόναχο 1972	25
XXIV Ολυμπιακοί Αγώνες: Σεούλ 1988	25
XXVIII Ολυμπιακοί Αγώνες: Αθήνα 2004.....	26
XXIX Ολυμπιακοί Αγώνες: Πεκίνο 2008.....	27
4.2. Βίαια περιστατικά εκτός των αθλητικών εγκαταστάσεων.....	28
V Ολυμπιακοί Αγώνες: Στοκχόλμη 1912	28
XI Ολυμπιακοί Αγώνες: Βερολίνο 1936.....	29
XIX Ολυμπιακοί Αγώνες: Μεξικό 1968.....	33

XX Ολυμπιακοί Αγώνες: Μόναχο 1972	38
XXVI Ολυμπιακοί Αγώνες: Ατλάντα 1996	43
XXIX Ολυμπιακοί Αγώνες: Πεκίνο 2008.....	46
4.3. Οι παράγοντες πρόκλησης των περιστατικών βίας στους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες	46
V. Η ΕΠΟΜΕΝΗ ΗΜΕΡΑ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥ ΙΔΕΩΔΟΥΣ	50
VI. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	57
VII. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	59
VIII. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	71

ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΒΙΑΣ ΚΑΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟ ΙΔΕΩΔΕΣ ΣΤΟΥΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη των περιστατικών βίας που έλαβαν χώρα στους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες, ως προς το είδος και τον τρόπο εκδήλωσης, η επισήμανση των παραγόντων πρόκλησής τους και οι συνέπειες, και στον *απόηχο* αυτών η διερεύνηση της υφιστάμενης ή μη αξίας του Ολυμπιακού Ιδεώδους. Οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες σημείωσαν μια λαμπρή πορεία, αλλά το φαινόμενο της παγκόσμιας πολιτιστικής κρίσης είχε αντίκτυπο και στον αθλητισμό. Η κρίση αυτή παρουσιάστηκε και με τη μορφή της βίας και σε συνολικά είκοσι οκτώ Ολυμπιακές Διοργανώσεις (1896 – 2019), περιστατικά βίας εκδηλώθηκαν σε έντεκα γιορτές του αθλητισμού και σε τέσσερις περιπτώσεις ταυτόχρονα εντός και εκτός αγωνιστικών χώρων, συγκλονίζοντας την κοινή γνώμη. Η δημοσιότητα αυτής της παγκόσμιας αθλητικής διοργάνωσης αποτελεί ένα ισχυρό ‘βήμα’ προβολής μηνυμάτων ποικίλου περιεχομένου με πηγή πρόκλησης τη φύση του ανθρώπου και το ακόρεστο της ματαιοδοξίας, τα ζητήματα ρατσισμού και εθνικισμού, την ανάμειξη της πολιτικής και την τρομοκρατία ως μέσον προσέλκυσης του διεθνούς ενδιαφέροντος. Εντός των αγωνιστικών χώρων ανάρμοστες συμπεριφορές αντιμετωπίστηκαν με την επιβολή ποινών από την πλευρά των διαιτητών, της Δ.Ο.Ε. και των Παγκόσμιων Αθλητικών Ομοσπονδιών, ενώ σχετικά με τα επεισόδια που διαδραματίστηκαν εκτός των αθλητικών χώρων τα μέτρα ασφαλείας, όπως ήταν φυσικό, εντάθηκαν προκειμένου να αποφευχθούν παρόμοιες καταστάσεις στο μέλλον. Η πορεία των Ολυμπιακών Αγώνων, αδιάλειπτη παρά τις συγκεκριμένες εξαιρέσεις, επιβεβαιώνει πως δεν είναι τα ιδανικά που ξεπέφτουν αλλά οι άνθρωποι που τα οδηγούν στη φθορά και η διαχρονικότητα του Ολυμπιακού Ιδεώδους επαληθεύει πως το *εὖ* του αθλητισμού αποτελεί υψηλή έκφραση πολιτισμού.

Έννοιες κλειδιά: Σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες, αθλητική βία, Ολυμπιακό Ιδεώδες, Ολυμπισμός, Ιστορία του Αθλητισμού.

VIOLENT INCIDENTS AND OLYMPIC IDEAL IN MODERN OLYMPIC GAMES

Summary

The aim of the present study is to examine the incidents of violence that took place in the modern Olympic Games in concern of the type and the way of manifestation, the identification of the challenge factors as well as their consequences and in the light of them, the investigation of the Olympic Ideal, if it is worthwhile or not. The modern Olympic Games marked a brilliant course, but the phenomenon of the global cultural crisis had also an impact on sport. This crisis was appeared in the form of violence in a sum of twenty-eight Olympic Events (1896-2019), and such incidents of violence took place in eleven sports celebrations and in another four cases simultaneously inside and outside the playing field provoking the public opinion. The publicity of this global sporting event is a powerful "step" of promoting messages of various content, which come out from human nature, vanity, racism, nationalism, political involvement and terrorism as a means of attracting international interest. Penalties were been imposed on players with inappropriate behaviour into the playing field from the part of the referees, the I.O.C. and the World Sport Federations, while strict security measures took place outside sports venues to avoid similar situations in the future. The course of the Olympic Games, despite the specific exceptions, confirms that it is not the ideals that fall apart, but the people who lead them to wear and tear. Nevertheless, the Olympic Ideal verifies that right sport is a high expression of culture.

Key concepts: Modern Olympic Games, athletic violence, Olympic Ideal, Olympism, History of Sports.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποτέλεσαν και εξακολουθούν να αποτελούν τη μεγαλύτερη παγκόσμια αθλητική διοργάνωση. Η αίγλη τους είναι τόσο μεγάλη, με αποτέλεσμα να επισκιάζουν, δικαίως, όλες τις άλλες διεθνείς αθλητικές διοργανώσεις. Οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον καθώς μελετώντας κανείς τον χαρακτήρα τους διαπιστώνει ότι *εμπνέονται* από τους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες *στηριζόμενοι* στις ίδιες βασικές αρχές: της ισότητας των ευκαιριών, της δικαιοσύνης και της αξιοκρατίας. Αν και *εξελίχθηκαν* σε ένα καινούριο δημιούργημα ορθώθηκαν από *στέρεη βάση*: οι αθλητές ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξεως και καταγωγής συναγωνίζονται χωρίς διακρίσεις υπακούοντας στους ίδιους αξιοκρατικούς κανόνες. Όσο, όμως, η φύση του ανθρώπου κυριαρχεί και το ωφελμιστικό πνεύμα της εποχής κάνει την εμφάνισή του, τόσο αρχίζει σταδιακά να μειώνεται η ευγενής άμιλλα. Τα περιστατικά βίας που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια των Αγώνων προξενούν δυσάρεστα συναισθήματα και θλίνουν τόσο τους συμμετέχοντες όσο και όλο τον κόσμο που παρακολουθεί με αμείωτο ενδιαφέρον τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Ωστόσο, το Ολυμπιακό Ιδεώδες *παλεύει* να παραμείνει ζωντανό και να μεταδίδει την αξία του σε όλους τους λαούς.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ύστερα από αρκετό χρονικό διάστημα αφοσίωσης στο θέμα αυτό, αισθάνομαι την υποχρέωση να εκφράσω τις ευχαριστίες μου προς την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κυρία Σωτηρία Γιαννάκη για το ενδιαφέρον που επέδειξε και την καθοδήγησή της κατά τη διάρκεια συγγραφής της εργασίας. Ανάλογες ευχαριστίες οφείλω να υποβάλω και σε όλους τους υπόλοιπους καθηγητές που είχα την τύχη να γνωρίσω κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών μου σπουδών και που μου μετέδωσαν πολύτιμες ακαδημαϊκές γνώσεις. Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω και την οικογένειά μου που με στήριξε κατά το διάστημα συγγραφής της εργασίας. Εύχομαι η εργασία αυτή να αποφέρει, έστω και σε μικρό βαθμό, κάποιους καρπούς και να αποτελέσει αφορμή για περαιτέρω έρευνα.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

<i>Δ.Ο.Ε.</i>	<i>Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή</i>
<i>FIFA</i>	<i>Fédération Internationale de Football Association</i>
<i>NATO</i>	<i>North Atlantic Treaty Organization</i>

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες αθλητές και αθλήτριες από όλα τα πλάτη και τα μήκη της γης συναντιούνται στον ίδιο τόπο και συναγωνίζονται χωρίς καν να γνωρίζουν ο ένας τη γλώσσα, τον πολιτισμό και τις συνήθειες του άλλου. Με μόνη ‘κοινή γλώσσα’ αυτήν του αθλητισμού συνυπάρχουν αρμονικά σε μια παγκόσμια κοινότητα.¹ Οι αθλητές ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξεως και καταγωγής συναγωνίζονται χωρίς διακρίσεις διατυπώνοντας το Ολυμπιακό σύνθημα *citius, altius, fortius*² και υπακούοντας στους ίδιους αξιοκρατικούς κανόνες. Ανώτερος σκοπός των Ολυμπιακών Αγώνων είναι η κατάκτηση της αρετής, που επιτυγχάνεται μέσα από την αδελφοσύνη μεταξύ όλων των φυλών και των λαών, τον παραμερισμό κάθε είδους διάκρισης μεταξύ των ανθρώπων και την επίδειξη αλτρουιστικού πνεύματος έναντι των αντιπάλων.³

Η κρίση αξιών, που στη σημερινή εποχή είναι διάχυτη σε πολλούς τομείς, επηρέασε και την ομαλή διεξαγωγή των Αγώνων. Παρά τη λαμπρή διαδρομή τους, υπήρξαν στιγμές που η βία κυριάρχησε και στιγματίσε την αξία τους και τα ιδανικά που προβάλλουν. Τα περιστατικά βίας που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια των Αγώνων αλλά και τα αρνητικά γεγονότα που συνόδευσαν κάποιες φορές

¹ Τρέσσου, Λίτσα: «Ολυμπιακοί: Αγώνες πολυπολιτισμικότητας», στο: *Ολυμπιακοί Αγώνες (Αναφορές-Προσεγγίσεις)*. Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004, Αθήνα 2001, 354-371, σελ. 360.

² Το σύνθημα αυτό, που σημαίνει πιο γρήγορα, πιο ψηλά, πιο δυνατά, καθιερώθηκε στην Ολυμπιάδα του Παρισιού το 1924 και αποδίδει το Ολυμπιακό πνεύμα συναγωνισμού και άμιλλας. Βλ. Κωνσταντάρας, Δημήτριος & Κοντολέων, Μάνος: *Δόξα και δάκρυ: Οι Ολυμπιακοί Αγώνες από το 1896 έως τις μέρες μας*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2013, σελ. 94.

³ Γιαννάκης, Θωμάς: *Ζάππειες και Σύγχρονες Ολυμπιάδες*. Αθήνα 2002, σελ. 746.

αυτή τη μεγάλη αθλητική διοργάνωση σκόρπισαν παγκοσμίως τη θλίψη και δημιούργησαν τριγμούς σε πανανθρώπινες αξίες, στις αξίες του Ολυμπισμού.

Σκοπός της παρούσας εργασίας, υλικό για την οποία αντλήθηκε από τις μελέτες των Θ. Γιαννάκη, Ι. Μουρατίδη, Γ. Θεοδωράκη, Ελ. Σκιαδά, Μ. Golden και άλλων ερευνητών, είναι η μελέτη αυτών των βίαιων περιστατικών ως προς το είδος και τον τρόπο που εκδηλώθηκαν, τους παράγοντες πρόκλησης και τις συνέπειες, σε μία προσπάθεια αποφυγής ανάλογων δυσάρεστων καταστάσεων στο μέλλον στον χώρο των Ολυμπιακών Αγώνων· ταυτόχρονα στον *απόηχο* αυτών, θα διερευνηθεί αν οι αξίες που συνθέτουν το Ολυμπιακό Ιδεώδες εξακολουθούν να υφίστανται στη σύγχρονη εποχή.

Ως προς τη δομή της παρούσας εργασίας, αρχικά γίνεται μία σύντομη αναφορά στην αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων και στις αξίες που εκφράζουν. Στη συνέχεια, με δεδομένη τη σημερινή πραγματικότητα, διαπιστώνεται ότι οι αξίες διέρχονται κρίση, γεγονός που επιδρά και στους Ολυμπιακούς Αγώνες, ενώ μελετώνται και άλλοι παράγοντες που γεννούν τη βία στον αθλητισμό και στους Αγώνες. Κατόπιν, παρατίθενται τα περιστατικά βίας που συνέβησαν τόσο εντός όσο και εκτός των αθλητικών εγκαταστάσεων των Ολυμπιακών Αγώνων με αναφορά στις συνέπειές τους και στην υιοθέτηση νέων μέτρων ασφαλείας. Επισημαίνεται, τέλος, η αξία του Ολυμπιακού Ιδεώδους, και απαντάται το ερώτημα αν τα ιδανικά που πρεσβεύει παραμένουν ανεκτίμητα και διαχρονικά για όλο τον κόσμο.

II. ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

2.1. Ολυμπιακοί Αγώνες: τότε και τώρα

Η ‘επίσημη’ απαρχή των Ολυμπιακών Αγώνων εντοπίζεται με την καταγραφή τους το έτος 776π.Χ.⁴ στην πεδιάδα της αρχαίας Ολυμπίας στο δυτικό τμήμα της Πελοποννήσου. Από τότε και στο εξής διεξάγονταν συνεχώς εκεί κάθε τέσσερα πλήρη χρόνια για δώδεκα αιώνες μέχρι που τερματίστηκαν από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Θεοδόσιο τον Μέγα το έτος 393 μ.Χ.⁵ Το πενθήμερο πρόγραμμα των Ολυμπίων περιλάμβανε γυμνικά και ιπποδρομικά αγωνίσματα.⁶

Ο ιερός και αγωνιστικός χώρος της Ολυμπίας είχε διττή αποστολή: την καλλιέργεια κοινής θρησκευτικής συνείδησης και παράλληλα του αγωνιστικού πνεύματος, το οποίο έπρεπε να υπάρχει σε όλη τη διάρκεια της ζωής των ανθρώπων. Πόλεις και πολίτες αγωνίζονταν για να δείξουν τη ευσέβειά τους στους θεούς της Ολυμπίας.⁷ Η νίκη στους Αγώνες ήταν ύψιστη τιμή για έναν θνητό.⁸ Το βραβείο για τους νικητές, το *ἄθλον*, ήταν ένα στεφάνι από κλαδί αγριελιάς, ο κότινος. Οι αθλητές αγωνίζονταν τίμια για να αποκτήσουν αυτό το

⁴ Το έτος αυτό καταγράφεται ως έτος της πρώτης Ολυμπιάδας. Βλ. Ανδρόνικος, Μανόλης και άλλοι: *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αρχαία Ελλάδα*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1982, σελ. 78.

⁵ Ανδρόνικος: *Ολυμπιακοί Αγώνες*, σελ. 103.

⁶ Γιαννάκης, Θωμάς: *Ιστορία Φυσικής Αγωγής*, αυτοέκδοση, Αθήνα 1998, σελ. 151-152.

⁷ Γιαννάκης: *Ιστορία*, σελ. 9, Ανδρόνικος: *Ολυμπιακοί Αγώνες*, σελ. 77-78.

⁸ Ανδρόνικος: *Ολυμπιακοί Αγώνες*, σελ. 80.

στεφάνι, κάτι που γι' αυτούς ήταν πολύτιμο και που θα το προσέφεραν ως δώρο στην οικογένειά τους, στην πόλη τους, στους προγόνους, στους θεούς.⁹ Επίσης, οι νικητές δέχονταν τιμές και από την πατρίδα τους. Η υποδοχή τους ήταν ανάλογη με την υποδοχή ενός στρατηγού που γύριζε από μια νικηφόρα εκστρατεία, καθώς η ολυμπιακή νίκη είχε για τους Έλληνες την ίδια αξία που είχε η νίκη στη μάχη.¹⁰

Χάρη στους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες θεμελιώθηκε το ιδανικό της ευγενούς άμιλλας, που αποτέλεσε τη βάση της αγωγής των νέων σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας. Παράλληλα, συνέβαλε στην καλλιέργεια σωματικών, ψυχικών και διανοητικών ικανοτήτων του ανθρώπου. Ακόμη, στον χώρο της Ολυμπίας οι Έλληνες καλλιεργούσαν το «όμαιμον, ομόγλωσσον, ομόθρησκον, ομότροπον», την ενότητα, αντιλαμβανόμενοι ότι περισσότερα τους ένωναν παρά τους χώριζαν.¹¹

Μετά την κατάργησή τους παρήλθε χρονικό διάστημα αιώνων κατά τη διάρκεια των οποίων οι Ολυμπιακοί Αγώνες δεν διεξάγονταν, μέχρι τη στιγμή που γεννήθηκε η ιδέα της επαναφοράς τους. Το ενδιαφέρον της Ευρώπης για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και αθλητισμό ενδυναμώθηκε κατά τον 15ο και 16ο αιώνα μέσα στο κλίμα της Αναγέννησης, όταν οι Ολυμπιακοί Αγώνες άρχισαν να

⁹ Ανδρόνικος: *Ολυμπιακοί Αγώνες*, σελ. 113.

¹⁰ Γιαννάκης: *Ιστορία, Β' μέρος*, σελ. 42-46.

¹¹ Γιαννάκης: *Ιστορία, Β' μέρος*, σελ. 33-36, Μουρατίδης, Ιωάννης, *Ιστορία Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού του Αρχαίου Κόσμου*, Πλάτων, Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 363-368, Ανδρόνικος: *Ολυμπιακοί Αγώνες*, σελ. 80.

αποτελούν αντικείμενο μελέτης στα κλασικά συγγράμματα.¹² Αργότερα, κατά τον 19ο αιώνα, ξεκίνησε η διοργάνωση ετήσιων αθλητικών εκδηλώσεων στην Αγγλία έχοντας ως πρότυπο τους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες. Παράλληλα, το 1881 ένας Άγγλος ιατρός, ο William Penny Brookes, πρότεινε τη διεθνοποίηση των Αγώνων.¹³

Αναφορικά με την Ελλάδα, η πρώτη γραπτή αναφορά για την αναγκαιότητα της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων περιλαμβάνεται στο ποίημα «Νεκρικοί Διάλογοι» του ποιητή Αλεξάνδρου Σούτσου. Επίσης, και ο Παναγιώτης Σούτσος, που ήδη αρθρογραφούσε στις ελληνικές εφημερίδες, επιθυμούσε την ανασύσταση των Αγώνων. Ως υπουργικός σύμβουλος του Ιωάννη Κωλέττη, συνεργάστηκε μαζί του για την καθιέρωση των Ολυμπιακών Αγώνων στις 25 Μαρτίου εκάστου έτους, ημέρα εορτασμού της Ελληνικής Επανάστασης. Ωστόσο, η πρώτη οργανωμένη προσπάθεια αναβίωσης των Αγώνων έγινε με πρωτεργάτη τον Ευαγγέλη Ζάππα,¹⁴ ο οποίος φιλοδοξούσε να ανασυσταθούν οι Αγώνες με δικές του δαπάνες. Έτσι, οργανώθηκαν οι Ζάππειες Ολυμπιάδες. Μετά

¹² Γιαννάκης, Θωμάς: *Ζάππειες και Σύγχρονες Ολυμπιάδες*, αυτοέκδοση, Αθήνα 2002, σελ. 463-468.

¹³ Μουρατίδης, Ιωάννης: *Ιστορία Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, Μέρος Β'*, αυτοέκδοση, Θεσσαλονίκη 2009, σελ. 101-113, Αλμπανίδης, Ευάγγελος: *Ιστορία της άθλησης στον αρχαίο ελληνικό κόσμο*, Εκδόσεις Salto, Αθήνα 2004, σελ. 313-314.

¹⁴ βλ. Γιαννάκης, *Ζάππειες Ολυμπιάδες*, σελ. 491-502.

Ο Ευαγγέλης Ζάππας (1800-1865), γεννήθηκε στο χωριό Λάμποβο της Βορείου Ηπείρου. Ήταν αγωνιστής του 1821 και πολέμησε κάτω από τις διαταγές του Μάρκου Μπότσαρη. Παράλληλα, υπήρξε και εθνικός ευεργέτης. Εκτός όμως από τις φιλανθρωπίες και τις δωρεές προς το ελληνικό κράτος, έμεινε γνωστός στην ιστορία και ως ο υπεύθυνος για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Ανδριάντας του Ευαγγέλη Ζάππα στήθηκε το 1887 στο προαύλιο του Ζαπείου Μεγάρου. Βλ. Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάννικα, τ. 25, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος - Το Βήμα, Αθήνα 1996, σελ. 362-363.

τον θάνατό του, ο λόγιος Δημήτριος Βικέλας,¹⁵ ως πρώτος Πρόεδρος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, πρωταγωνίστησε για τη διεξαγωγή των πρώτων σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 στην Αθήνα, αλλά συνέβαλε και τα μέγιστα στη διοργάνωσή τους¹⁶ μαζί με τον βαρόνο και παιδαγωγό Pierre de Coubertin.¹⁷

Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή¹⁸ που ιδρύθηκε στις 23 Ιουνίου 1894, όρισε να επανέλθουν οι Αγώνες και να διοργανώνονται κάθε τέσσερα χρόνια σε διαφορετική χώρα.¹⁹ Από το 1896, που διεξήχθησαν οι πρώτοι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αθήνα, τελούνται πλέον κάθε τέσσερα χρόνια, με συγκεκριμένες εξαιρέσεις, και αποτελούν την κορυφαία αθλητική συνάντηση για τους αθλητές από όλο τον κόσμο.

¹⁵ βλ. Μουρατίδης, *Ιστορία, Μέρος Β΄*, σελ. 172-181.

Ο Δημήτριος Βικέλας (1835-1908) ήταν Έλληνας λόγιος, συγγραφέας αφηγηματικών έργων, ποιητής και μεταφραστής. Γεννήθηκε στη Σύρο και είναι γνωστός για τη συμμετοχή του στην επιτροπή διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 1896. Βλ. Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάννικα, τ. 14, σελ. 237.

¹⁶ Αλμπανίδης: *Ιστορία της άθλησης*, σελ. 314-315 και 321.

¹⁷ Ο Pierre de Coubertin (1863-1937) ήταν Γάλλος εκπαιδευτικός και ιστορικός. Θεωρείται ιδρυτής της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής και πατέρας των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων. Διετέλεσε πρόεδρος της Δ.Ο.Ε. από το 1896 έως το 1925. Βλ. Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάννικα, τ. 35, σελ. 380. Ο θάνατός του το 1937 προκάλεσε παγκόσμιο και ιδιαίτερος πανελλήνιο πένθος. Τον επόμενο χρόνο, και σύμφωνα με τη διατυπωμένη επιθυμία του, αποτέθηκε η καρδιά του σε ειδική στήλη εκεί που ο ίδιος αισθανόταν ότι ανήκε, στην Ολυμπία. Βλ. Σκιαδάς, Ελευθέριος: *100 Χρόνια Νεώτερη Ελληνική Ολυμπιακή Ιστορία*, Τα Νέα, Αθήνα 1996, σελ. 50.

¹⁸ Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή ιδρύθηκε το 1894 στο Παρίσι από τον Pierre de Coubertin. Είναι υπεύθυνη για την τακτή διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων και την τελειοποίησή τους με συνεχείς προσπάθειες, αφενός μεν για να προσεγγισθεί το λαμπρό τους παρελθόν και αφετέρου να αναδειχθούν τα υψηλά ιδανικά που ενέπνευσαν τους αναβιωτές τους. Ταυτόχρονα, η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή φροντίζει να ενθαρρύνει όλα γενικώς τα αθλητικά γεγονότα και να εξαπλώνει τις φίλαθλες ιδέες. Βλ. Σκιαδάς: *Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 54.

¹⁹ Γεωργιάδης, Κωνσταντίνος: «Η αναβίωση των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων», στο: *Ολυμπιακοί Αγώνες. Αναφορές-Προσεγγίσεις*, Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004, Αθήνα 2001, 87-147, σελ. 89 και σελ. 107.

2.2. Ολυμπιακοί Αγώνες και Ολυμπιακός Αθλητισμός

Η αθλητική ιδέα κατέστη ‘αξία’ ήδη από την αρχή της σύλληψής της.²⁰ Τα στοιχεία που χαρακτήριζαν τη φυσιογνωμία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού ήταν το εὖ ἀγωνίζεσθαι, η αιδώς,²¹ το ήθος, η τιμιότητα, ο αλληλοσεβασμός. Η γυμναστική και η συμμετοχή σε αγώνες δεν ήταν για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό μια απλή ενασχόληση, αλλά συνήθεια που γεννήθηκε, τιμήθηκε, αναδείχθηκε προερχόμενη ως δώρο στους ανθρώπους από τους Θεούς.²²

Τα αρχαία Ολύμπια, οι αρχαίοι Ολυμπιακοί Αγώνες, έτσι όπως βρήκαν τρόπο ανάπτυξης, εξέλιξης και αποκορύφωσης στην αρχαία Ολυμπία έμελλε να αποτελέσουν το έναυσμα για την επαναφορά τους στους νεότερους χρόνους. Οι ανασκαφές που άρχισαν στην Ολυμπία από τον Ernst Curtius²³ το 1875 και συνεχίστηκαν συστηματικά δεν είχαν ως αποτέλεσμα μόνο την αποκάλυψη αρχαίων ερειπίων και έργων τέχνης, αλλά συνετέλεσαν και στην αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων.²⁴

²⁰ Γογγάκη, Κωνσταντίνα: «Η ηθική του σύγχρονου αθλητισμού υπό το πρίσμα της κρίσης των αξιών», στο: *Η ηθική του αθλητισμού σε έναν υπό κρίση πολιτισμό*, ΤΕΦΑΑ Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2013, 69-81, σελ. 72.

²¹ Η αιδώς σήμαινε την ευγένεια, τον σεβασμό, τη μετριοφροσύνη, την τιμιότητα. Ήταν αυτή που έκανε τους αθλητές αγαπητούς όχι μόνο στους Θεούς αλλά και στους ανθρώπους, ενώ παράλληλα εμπόδιζε τη νίκη με αθέμιτα μέσα. Επίσης, η αιδώς καλούσε τον αθλητή να σεβαστεί τον αντίπαλό του και να δεχθεί τις αποφάσεις των κριτών των Αγώνων χωρίς διαμαρτυρία. Βλ. Μουρατίδης, Ιωάννης: «Αρχαίοι Ολυμπιακοί Αγώνες», στο: *Ολυμπιακοί Αγώνες. Αναφορές-Προσεγγίσεις*, Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004, Αθήνα 2001, 13-43, σελ. 40.

²² Γιαννάκης: *Ιστορία*, σελ. 9.

²³ Ο Ernst Curtius (1814-1896) ήταν Γερμανός αρχαιολόγος και ιστορικός, ο οποίος διηύθυνε τις ανασκαφές στην αρχαία Ολυμπία. Βλ. Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάννικα, τ. 36, σελ. 7-8.

²⁴ Σκιαδάς: *Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 15.

Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων λειτούργησε ως σύνθημα για ολόκληρο τον Ελληνισμό²⁵ και η διεξαγωγή των πρώτων Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 1896 καταγράφηκε από όλα τα έντυπα της εποχής που αποτύπωναν τον ενθουσιασμό όσων βρέθηκαν στην Αθήνα.²⁶ Η Ελλάδα θα πρωταγωνιστούσε παγκοσμίως και το γεγονός αυτό στάθηκε αρκετό για να συγκινήσει όλους τους εύπορους Έλληνες, που κατοικούσαν τόσο εντός όσο και εκτός της χώρας, οι οποίοι θέλησαν με τη οικονομική τους συνδρομή να συμβάλουν σε αυτό το εγχείρημα που μόλις ξεκινούσε.²⁷ Η διοργάνωση κέρδισε τις καλύτερες εντυπώσεις τόσο από την πλευρά των Ελλήνων όσο και από την πλευρά των ξένων θεατών.²⁸

2.3. Η αξία του Ολυμπισμού

Οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες, λοιπόν, επανιδρύθηκαν στη βάση του σκοπού των αρχαίων Αγώνων, δηλαδή στη δημιουργία του ανθρώπου ως «καλοῦ κάγαθοῦ», που συνδύαζε την αρετή με την ανδρεία. Για τον λόγο αυτό, επιδιώκουν να προβάλλουν τις αρχές του Ολυμπισμού²⁹ και να εναντιώνονται

²⁵ Σκιαδάς: *Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 57.

²⁶ Γεωργιάδης: «Η αναβίωση», σελ. 122.

²⁷ Σκιαδάς: *Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 57.

²⁸ Γεωργιάδης: «Η αναβίωση», σελ. 123.

²⁹ Με τον όρο *Ολυμπισμός* εννοούμε την αρετή που κατακτάται μέσα από τη συμμετοχή στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Βλ. Γιαννάκης: *Ζάππειες Ολυμπιάδες*, σελ. 747.

στην κατάκτηση μεταλλίων με αθέμιτα μέσα ή στον ανταγωνισμό μεταξύ των εθνών.³⁰

Ο Ολυμπισμός μέσα από τα αγωνίσματα συμβάλλει στη διδασκαλία των ηθικών αξιών που θα βοηθήσουν τα άτομα καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Επίσης, καλλιεργεί την ειρηνική συνύπαρξη των λαών, τη φιλία, τη συνεργασία και τον τίμιο συναγωνισμό.³¹

Η πεμπτουσία του Ολυμπισμού υπενθυμίζει πως το σπουδαιότερο πράγμα στους Ολυμπιακούς Αγώνες δεν είναι η νίκη αλλά η συμμετοχή, όπως ακριβώς το σπουδαιότερο πράγμα στη ζωή δεν είναι ο θρίαμβος, αλλά ο αγώνας. Το σημαντικότερο δεν είναι το να έχει κατακτήσει κανείς τη νίκη με οποιοδήποτε μέσο, αλλά το να έχει αγωνιστεί με εντιμότητα.³²

2.4. Η παγκόσμια πολιτισμική κρίση και η επίδρασή της στον αθλητισμό και στους Ολυμπιακούς Αγώνες

Οι αξίες που προβάλλει ο αθλητισμός αλλά και η αξία του Ολυμπισμού είναι αναμφισβήτητα μεγάλες και τίποτα δεν είναι ικανό να τις αναιρέσει. Ωστόσο, είναι γεγονός πως η παγκόσμια κοινότητα αντιμετωπίζει σήμερα μια βαθύτατη κρίση αξιών. Η αλλοτρίωση ηθικών αρχών, η καταπάτηση της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, καθώς και η επικράτηση του

³⁰ Γιαννάκης: *Ζάππειες Ολυμπιάδες*, σελ. 747.

³¹ Γιαννάκης: *Ζάππειες Ολυμπιάδες*, σελ. 747-748.

³² Γιαννάκης: *Ζάππειες Ολυμπιάδες*, σελ. 749.

εγωκεντρικού πνεύματος και της αναξιοκρατίας έχουν μεγάλες επιπτώσεις στην κοινωνία.³³

Η πραγματικότητα αυτή δεν ήταν δυνατόν να αφήσει ανεπηρέαστο τον αθλητισμό, καθώς πρόκειται για έναν θεσμό ο οποίος επηρεάζεται από την κοινωνία και τις συνθήκες που επικρατούν.³⁴ Παράλληλα, οι επιπτώσεις είναι φανερές και στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Το να είναι κανείς Ολυμπιονίκης και πρωταθλητής μπορεί να έχει δύο πλευρές. Κάποιος, για παράδειγμα, μπορεί να διαμορφώσει έναν ισορροπημένο χαρακτήρα, κάποιος άλλος όμως μπορεί να αποκτήσει μια εγωκεντρική νοοτροπία. Αυτή η νοοτροπία οδηγεί στη γέννηση της βίας, που μπορεί να αποτελέσει απειλή κατά του Ολυμπιακού πνεύματος.³⁵

Η βία αυτή λαμβάνει ποικίλες μορφές έκφρασης. Μία από τις μορφές αυτές εντοπίζεται στην εξαντλητική προετοιμασία κορυφαίων αθλητών στην προσπάθειά τους για αριστεία και Ολυμπιακή διάκριση. Αυτή η μορφή βίας μπορεί να οδηγήσει στη χρήση αθέμιτων μέσων που αποσκοπούν στη βελτίωση των φυσικών ικανοτήτων. Μία ακόμη μορφή βίας είναι η εμπορευματοποίηση των αγώνων. Καθώς οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποτελούν το μεγαλύτερο παγκόσμιο αθλητικό γεγονός, αναπόφευκτα εμπλέκονται οι οικονομικοί παράγοντες. Η κατάσταση γίνεται ακόμη πιο περίπλοκη, αν σκεφθεί κανείς ότι η σύγχρονη κοινωνία χαρακτηρίζεται από απεριόριστη κατανάλωση και παραγωγή, ενώ

³³ Γογγάκη: «Η ηθική του σύγχρονου αθλητισμού», σελ. 70.

³⁴ Γογγάκη: «Η ηθική του σύγχρονου αθλητισμού», σελ. 70.

³⁵ Nissiotis, Nikolaos: "Olympism and today's reality", in: *Report of the twenty-fourth session, International Olympic Academy 4th-19th July 1984, Ancient Olympia*, 57-74, p. 67.

παράλληλα όλα υπολογίζονται βάσει οικονομικών συμφερόντων. Η τρίτη μορφή βίας εκδηλώνεται με την επιθετική συμπεριφορά, τις τρομοκρατικές ενέργειες, τα εθνικιστικά αισθήματα, που οδηγούν σε προπαγανδιστικές ενέργειες και φανατισμούς, και την παρέμβαση της διεθνούς πολιτικής που αποτελεί τροχοπέδη στη συμβολή των Αγώνων για τη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης και της συναδέλφωσης των λαών.³⁶ Γι' αυτήν τη μορφή βίας θα γίνει λόγος στα επόμενα κεφάλαια.

³⁶ Nissiotis, "Olympism", p. 67-69.

III. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΒΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΣΤΟΥΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ

Η βία επέδρασε και στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Δυστυχώς, αποτελεί πλέον κοινωνικό φαινόμενο και εμφανίζεται κυρίως με δύο βασικές μορφές, ως βία μεταξύ των αθλητών και των συμμετεχόντων στους Αγώνες και ως βία που συνοδεύει αυτήν τη μεγάλη αθλητική διοργάνωση. Δικαιολογητική βάση ή φαινομενική αιτία γι' αυτήν τη συμπεριφορά υποστηρίζεται ότι μπορεί να είναι οι αντίπαλοι οπαδοί, η αντίπαλη ομάδα, η τηλεόραση, οι διαιτητές, η αστυνομία, οι δωροδοκίες, το καθένα ξεχωριστά ή και όλα μαζί.

Κανείς, ωστόσο, δεν μπορεί να υποστηρίξει ότι ο αθλητισμός και οι Ολυμπιακοί Αγώνες γεννούν τη βία. Αναμφισβήτητα, οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες ξεκίνησαν με τις πιο άδολες προθέσεις. Η μεγάλη σημασία, όμως, που έχουν αποκτήσει στη διεθνή σκηνή και που τους έχει αναγάγει σε ένα μοναδικό και αλησμόνητο γεγονός, καταγεγραμμένο από όλα τα μέσα ενημέρωσης σε παγκόσμιο επίπεδο, είχε και κάποιες αρνητικές προεκτάσεις. Για έναν αθλητή, η προοπτική να κερδίσει ένα μετάλλιο κάτω από τους προβολείς της δημοσιότητας αποτελεί εφελτήριο προς τη δόξα και τον πλούτο. Το γεγονός αυτό μπορεί να αποτελέσει έναν καθοριστικό παράγοντα για την εμφάνιση βίαιων περιστατικών.

Επίσης, έχει εκφραστεί η άποψη πως η επιθετική συμπεριφορά μπορεί να είναι αποτέλεσμα μάθησης³⁷ και ως εκ τούτου να εκδηλώνεται στους αγώνες

³⁷ Sipes, Richard: "War, sports and aggression: an empirical test of two rival theories" *American Anthropologist* 75, (1973), 64-86, p. 64.

ενστικτωδώς. Πιστεύεται πως η επιθετικότητα μαθαίνεται και διδάσκεται με την παρατήρηση και τη μίμηση. Τα άτομα παρατηρούν και υιοθετούν τη συμπεριφορά των άλλων και μαθαίνουν. Μάλιστα, έχει αποδειχθεί πως, όπως η επιθετικότητα μαθαίνεται και διδάσκεται μέσα στην κοινωνία, το ίδιο διδάσκεται και μέσα στους αθλητικούς χώρους. Οι αθλητές παρατηρώντας άλλους αθλητές να επιτίθενται μαθαίνουν και υιοθετούν αυτή τη συμπεριφορά. Στη συνέχεια, η επιθετικότητα μεταξύ των αγωνιζομένων μεταφέρεται και μεταξύ των θεατών.³⁸

Επιπρόσθετα, η πίεση που ασκείται στους αθλητές από το περιβάλλον και από τους χορηγούς, όταν ενισχύεται και από προσωπική φιλοδοξία, μπορεί να οδηγήσει κάποιους από αυτούς στην άσκηση βίας. Όσο για τους προπονητές, έχει παρατηρηθεί πως κάποιες φορές ευθύνονται και εκείνοι που διδάσκουν πως συγκεκριμένες τακτικές σκληρής πρακτικής θα φέρουν τη νίκη. Για παράδειγμα, ακόμη και ένα βίαιο φάουλ μπορεί να θεωρηθεί ως λογική ενέργεια, αν πρόκειται να αποτρέψει ένα πιθανό γκολ από τον αντίπαλο. Αλλά και οι εμπρηστικές δηλώσεις προπονητών, αθλητών ή παραγόντων μπορούν να οδηγήσουν στην εμφάνιση επιθετικής συμπεριφοράς. Ακόμη, και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης κατέχουν σημαντικό ποσοστό ευθύνης.³⁹

Ένας άλλος παράγοντας που μπορεί να οδηγήσει στην εμφάνιση μιας επιθετικής συμπεριφοράς είναι ο αγώνας για την κατάκτηση της νίκης. Όσοι συμμετέχουν ως αθλητές στους αγώνες, οφείλουν να καταβάλουν κάθε δυνατή

³⁸ Θεοδωράκης, Γιάννης: «Η βία στους αθλητικούς χώρους καταστρέφει τις ομάδες, τους αθλητές, τις αθλήτριες, τους θεατές και τον αθλητισμό», στο: *Ολυμπιακοί Αγώνες (Αναφορές-Προσεγγίσεις)*, Αθήνα 2001, 323-328, σελ. 323.

³⁹ Θεοδωράκης: «Η βία στους αθλητικούς χώρους», σελ. 323-324.

προσπάθεια προκειμένου να κατακτήσουν τη νίκη. Αν χάσουν αυτή την επιθυμία τους, δεν θα μπορεί να υπάρξει ανταγωνισμός. Δυστυχώς, όμως, αυτός ο ανταγωνισμός περικλείει μέσα του και περιστατικά βίας, καθώς ο κάθε αθλητής στην προσπάθειά του να επιτύχει μπορεί και να παραβιάσει τους κανόνες και να επιτεθεί στον αντίπαλο.⁴⁰ Αν μάλιστα ληφθεί υπ' όψιν και το γεγονός ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες δεν γίνονται σε σύντομα χρονικά διαστήματα, αντιλαμβάνεται κανείς ότι η επιθυμία για νίκη μπορεί να κυριαρχήσει σε έναν υπερβολικό βαθμό.⁴¹

Και η συμπεριφορά των οπαδών, όμως, επιδρά αρνητικά. Η επιθετική και βίαιη φύση ενός αγώνα είναι ένας παράγοντας που προσελκύει οπαδούς. Η βία και η επιθετικότητα υπάρχουν, διότι οι οπαδοί απαντούν θετικά σε αυτές. Εάν οι θεατές ζητούν αυτήν τη συμπεριφορά, τότε οι αθλητές θα δράσουν ανάλογα. Ακόμη, η βία και η επιθετικότητα στα αθλήματα κυριαρχούν για να αυξήσουν την ψυχαγωγία που θα προσφέρει ένας αγώνας. Οι θεατές νιώθουν ότι εκπροσωπούνται από τους αθλητές, με αποτέλεσμα όταν ένας παίχτης χτυπά τον αντίπαλο, να είναι σαν οι θεατές να φέρνουν εις πέρας τον αγώνα. Έτσι, μπορεί να βιώσουν και ένα είδος κάθαρσης.⁴² Η μάζα επιζητεί τη χαρά και την ικανοποίηση μέσα από τη νίκη των αθλητών ή της ομάδας της χώρας που υποστηρίζει και έτσι ξεχνά πλέον τα προβλήματα της καθημερινής ζωής. Με λίγα

⁴⁰ Sakamoto, Takuya: "Desire and Violence in Modern Sport", *International Journal of Sport and Health Science* 15, (2017), 81-86, p. 82.

⁴¹ Sakamoto: "Desire and Violence", p. 85.

⁴² Jewell, Todd et al.: "A Brief History of Violence and Aggression in Spectator Sports Economics, History and Policy", *Sports Economics, Management and Policy* 4, (2011), 11-26, p. 14-15.

λόγια, οι οπαδοί χαίρονται κυρίως για τη νίκη -με όποιον τρόπο αυτή και αν επιτυγχάνεται-, ενώ το θέαμα και ο αγώνας έρχονται σε δεύτερη μοίρα.

Η εκδήλωση φαινομένων βίας στους Αγώνες ενδέχεται να οφείλεται και σε άλλα αίτια. Πολλές φορές παρατηρείται ότι οι αθλητές που εμφανίζουν βίαιη συμπεριφορά είναι συνήθως αποκομμένοι από άλλους αθλητές, από αθλητικά σωματεία, ακόμα και από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Ίσως αυτή η έλλειψη της κοινωνικής ενσωμάτωσης να οδηγεί σε επιθετική συμπεριφορά. Ακόμη, η βία από αθλητές μπορεί να υποχρεώνει και τα υπόλοιπα μέλη μίας ομάδας να επιδίδονται σε επιθετικές πράξεις, προκειμένου να κερδίζουν την επιδοκιμασία όσων τους παρακολουθούν.⁴³

Επίσης, δεν πρέπει να λησμονείται το γεγονός πως μια αθλητική διοργάνωση παγκόσμιας απήχησης, όπως είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες, ενδέχεται να επηρεάσει και τα ποσοστά εμφάνισης βίαιων περιστατικών που λαμβάνουν χώρα εκτός των αθλητικών εγκαταστάσεων. Αυτό συμβαίνει, διότι οι περισσότεροι από τους θεατές προέρχονται από άλλες χώρες ή άλλες πόλεις της ίδιας χώρας και δεν είναι εξοικειωμένοι με τους τοπικούς μηχανισμούς επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Ως εκ τούτου, αυτοί ακούσια ευθύνονται για τη μείωση του επιπέδου κηδεμονίας και για την αύξηση ακραίων περιστατικών. Με λίγα λόγια, η αίσθηση κάποιου ότι βρίσκεται σε διακοπές συνοδεύεται συχνά από μειωμένο

⁴³ Kreager, Derek: “Unnecessary Roughness? School Sports, Peer Networks, and Male Adolescent Violence”, *American Sociological Review* 72, (2007), 705-724, p. 708-709.

επίπεδο προσοχής στις καθημερινές φροντίδες, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που σχετίζονται με τον έλεγχο.⁴⁴

Ακόμη, η βία στους Ολυμπιακούς Αγώνες εκδηλώνεται και με τη μορφή της τρομοκρατίας. Εκείνοι που σκοπεύουν να προβούν σε μια βίαιη συμπεριφορά κατευθύνονται στους Αγώνες, για να εκμεταλλευτούν τα ‘εύκολα θύματα’, άτομα που δίνουν μεγαλύτερη προσοχή στην ψυχαγωγία παρά στην προσωπική ασφάλεια.⁴⁵ Το γεγονός αυτό συνεπάγεται μεγάλες επιπτώσεις τόσο σε προσωπικό όσο και σε κοινωνικό και εθνικό επίπεδο.

Τέλος, οι Ολυμπιακοί Αγώνες έχουν αποτελέσει αντικείμενο εκμετάλλευσης για πολιτικούς σκοπούς και επιδιώξεις, γεγονός που συνετέλεσε στην εμφάνιση βίαιων γεγονότων. Μερικές από τις μορφές αυτής της εκμετάλλευσης ήταν η ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας μιας χώρας με επακόλουθο την υποβίβαση άλλων χωρών και την έκφραση ρατσιστικών αντιλήψεων, τα περιστατικά βίας εντός των γηπέδων ως αποτέλεσμα πολιτικών αντιπαράθεσεων μεταξύ των χωρών, καθώς και τα γεγονότα που μετέτρεψαν τους Αγώνες σε πεδίο μάχης.⁴⁶

Η βία - είτε εκδηλώνεται από αθλητές και οπαδούς εντός των αθλητικών χώρων είτε από άλλα άτομα εκτός των γηπέδων - επιφέρει πολλές φορές τον τραυματισμό ατόμων και ανεξάρτητα από την πηγή γένεσης αντιτίθεται στους

⁴⁴ Dekker, Scott et al.: “Routine crime in exceptional times: The impact of the 2002 Winter Olympics on citizen demand for police services”, *Journal of Criminal Justice*, 35, (2007), 89–101, p. 92.

⁴⁵ Dekker: “Routine crime”, p. 92.

⁴⁶ Σκιαδάς: *Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 505-506.

κανόνες των αθλητικών αγώνων.⁴⁷ Επιπρόσθετα, η βία μπορεί να επιφέρει και τον ψυχικό τραυματισμό, γεγονός που αντιβαίνει και στους κανόνες ηθικής.

⁴⁷ Parry, Jim: “Violence and aggression in contemporary sport”, in *Ethics and Sport* (ed. by McNamee J. M. and Parry J. S.), Routledge 1998, 205-224, p. 208.

IV. ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΒΙΑΣ ΣΤΟΥΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ

Το πνεύμα του Ολυμπισμού διακηρύττει την ισότητα, την αδελφοσύνη μεταξύ των λαών και την επικράτηση της ειρήνης. Τα βίαια γεγονότα, όμως, διαταράσσουν αυτό το πνεύμα. Στο κεφάλαιο αυτό θα καταγραφούν τα βίαια επεισόδια που σημειώθηκαν στην ιστορία των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων. Τα επεισόδια αυτά παρατίθενται χωρισμένα σε δύο μεγάλες κατηγορίες, σε αυτά που διαδραματίστηκαν εντός των αθλητικών χώρων, ανάμεσα σε αθλητές και διαιτητές, ανάμεσα σε ομάδες διαφορετικών χωρών, ανάμεσα σε αθλητές και οπαδούς και σε αυτά που έγιναν έξω από τους αθλητικούς χώρους.

4.1. Βίαια περιστατικά εντός των αθλητικών εγκαταστάσεων

VII Ολυμπιακοί Αγώνες: Αμβέρσα 1920

Βρισκόμαστε στην περίοδο που ακολούθησε μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918). Ο απολογισμός ήταν τραγικός με θύματα πολλούς στρατευμένους και πολύ άμαχο πληθυσμό. Το Βέλγιο υπήρξε μία από τις πρώτες πόλεις που επλήγησαν από τη γερμανική επιθετικότητα κατά τη διάρκεια του πολέμου. Για τον λόγο αυτό, η επιλογή της Αμβέρσας ως της πόλης που θα

φιλοξενούσε τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1920 θεωρήθηκε ως φόρος τιμής στους Βέλγους που αντιμετώπισαν τους Γερμανούς.⁴⁸

Η εξαγρίωση, όμως, των ηθών που είναι επακόλουθο ενός πολέμου εμφανίστηκε και κατά τη διάρκεια των Αγώνων, όταν το ολυμπιακό πνεύμα επλήγη στον ποδοσφαιρικό αγώνα μεταξύ Βελγίου και Τσεχοσλοβακίας.⁴⁹ Το Βέλγιο προηγήθηκε με 2-0, αλλά ολοκλήρωσε τον αγώνα ακολουθώντας αντιαθλητική συμπεριφορά. Οι ποδοσφαιριστές επεδίωκαν να κυνηγούν όχι την μπάλα, αλλά τα πόδια των αντιπάλων. Στη συνέχεια, οι θεατές εισήλθαν στον αγωνιστικό χώρο και επιτέθηκαν στους αθλητές της αντίπαλης ομάδας από αυτήν που υποστήριζαν.⁵⁰

VIII Ολυμπιακοί Αγώνες: Παρίσι 1924

Κατά τη διάρκεια του τελικού αγώνα ράγκμπι μεταξύ Γαλλίας και Ηνωμένων Πολιτειών στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1924 στο Στάδιο Colombes, οι Γάλλοι οπαδοί αποδοκίμασαν την αμερικανική ομάδα για το υπόλοιπο του παιχνιδιού, αφού ο αθλητής Adolphe Jauréguy έπεσε στο έδαφος μόλις δύο λεπτά μετά το σφύριγμα για την έναρξη του παιχνιδιού εξαιτίας ενός σκληρού μαρκαρίσματος. Το αποτέλεσμα ήταν να παραμείνει αναίσθητος με το αίμα να κυλά στο πρόσωπό του και να πρέπει να μεταφερθεί εκτός γηπέδου με

⁴⁸ Golden, Mark: "War and Peace in the Ancient and Modern Olympics", *Greece & Rome* 58 (n° 1), 2011, 1-13, p. 10.

⁴⁹ Η Τσεχοσλοβακία συνορεύει με τη Γερμανία και σε αυτήν κατοικεί γερμανόφωνος πληθυσμός. Η στήριξή της στη Γερμανία, η οποία είχε επιτεθεί στο Βέλγιο κατά τη διάρκεια του πολέμου, αποτέλεσε ίσως την αιτία για το οξυμένο πνεύμα που κυριάρχησε στον ποδοσφαιρικό αγώνα.

⁵⁰ Γιαννάκης: *Ζάππειες Ολυμπιάδες*, σελ. 609.

φορείο. Στο δεύτερο ημίχρονο, Γάλλοι οπαδοί πέταξαν μπουκάλια και πέτρες στο γήπεδο και σε Αμερικανούς παίκτες και υπεύθυνους, ενώ παράλληλα ξέσπασαν άγριες φιλονικίες στις κερκίδες. Ο Αμερικανός παίκτης Gideon Nelson έχασε τις αισθήσεις του μετά από ένα χτύπημα στο πρόσωπο με ένα μπαστούνι και οι Γάλλοι οπαδοί εισέβαλαν στο γήπεδο στο τελικό σφύριγμα, αφήνοντας τη γαλλική ομάδα, με τη βοήθεια της αστυνομίας, να προστατεύσει τους Αμερικανούς. Στην τελετή απονομής των μεταλλίων, η σημαία των ΗΠΑ (αστερόεσσα) είχε αποσυρθεί ύστερα από την επίπληξη και τη φωνή των Γάλλων οπαδών και η αμερικανική ομάδα έπρεπε να διαφύγει στον χώρο της υπό την προστασία της αστυνομίας.⁵¹

XI Ολυμπιακοί Αγώνες: Βερολίνο 1936

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Βερολίνου η Γερμανία είχε ήδη αποκλειστεί από τον ποδοσφαιρικό αγώνα και έτσι έστρεψε την προσοχή της στην ομάδα της Αυστρίας, πάνω στην οποία εναπέθετε τις ελπίδες για την υπερηφάνεια που θα κέρδιζε από την ανάδειξη της Άριας φυλής.⁵² Με πέντε λεπτά υπολειπόμενο χρόνο στον Ολυμπιακό αγώνα ποδοσφαίρου μεταξύ Περού και Αυστρίας, μια ομάδα οπαδών, (ένας εξ αυτών με όπλο στο χέρι), εισέβαλε στο

⁵¹ Trueman, Nigel: "Rugby at the Olympics". Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο <http://www.rugbyfootballhistory.com/olympics.htm#1924> (τελευταία πρόσβαση στις 12/6/2018).

⁵² Doyle, Paul: "The forgotten story of ... football, farce and fascism at the 1936 Olympics". *The Guardian.com*. 24 November 2011. Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο <https://www.theguardian.com/sport/blog/2011/nov/24/forgotten-story-football-1936-olympics> (τελευταία πρόσβαση στις 18/7/2018).

γήπεδο.⁵³ Το αποτέλεσμα ήταν να τραυματιστεί σοβαρά στο πόδι ένας Αυστριακός παίκτης.⁵⁴ Κατά τη διάρκεια του χάους που ακολούθησε, το Περού σημείωσε δύο γκολ και κέρδισε τον αγώνα με 4-2.⁵⁵ Μετά την έκβαση αυτή, υποβλήθηκε στην κριτική επιτροπή της FIFA η επίσημη διαμαρτυρία της Αυστριακής Ομοσπονδίας Ποδοσφαίρου (Austrian Football Association) κατά της απόφασης για το αποτέλεσμα του αγώνα. Η επιτροπή αποφάσισε τα εξής:

«Λαμβάνοντας υπ' όψιν το γεγονός ότι η επιτροπή προσφυγών είναι αρμόδια για τέτοιες περιπτώσεις, αποφασίστηκε ότι οι έρευνες στην υπόθεση έδειξαν ότι υπήρχαν παράγοντες που παρεμπόδισαν την κανονική πορεία των γεγονότων κατά τη διάρκεια του αγώνα. Η οργάνωση του τουρνουά, όπως προβλέπεται από τους συνήθεις κανόνες, απέτυχε λόγω απρόβλεπτων περιστάσεων, καθώς στάθηκε αδύνατο να αποτραπεί η είσοδος κάποιων ατόμων στον αγωνιστικό χώρο, με αποτέλεσμα τον τραυματισμό ενός παίκτη. Λαμβάνοντας επίσης υπ' όψιν το γεγονός ότι αυτό προκάλεσε μείωση της ενέργειας της ομάδας, και ότι ένα τέτοιο περιστατικό δεν μπορεί να συμφιλιωθεί με το πνεύμα του υγιούς αθλητισμού, καθώς επίσης και ότι δεν κατέστη δυνατό να βρεθεί ο ένοχος, η κριτική επιτροπή ήταν υποχρεωμένη να πάρει την απόφασή της. Έτσι, αποφάσισε ότι ο αγώνας θα έπρεπε να επαναληφθεί στις 5 το μεσημέρι της επόμενης Δευτέρας, χωρίς θεατές και με το box office κλειστό. Μόνο οι δύο ομάδες, τα μέλη της Τεχνικής και της Οργανωτικής Επιτροπής, τα μέλη του διοικητικού σώματος της FIFA, τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου του γερμανικού ποδοσφαίρου, οι Πρόεδροι των δύο Ομοσπονδιών και των εκπροσώπων του Τύπου, θα είχαν πρόσβαση στον χώρο. Η κριτική επιτροπή θα επιφορτιζόταν με τις αναγκαίες προετοιμασίες για την οργάνωση του αγώνα».⁵⁶

⁵³ "Sport: Olympic Games (Concl'd)". *TIME.com*. 24 August 1936. Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,756542,00.html> (τελευταία πρόσβαση στις 12/6/2018).

⁵⁴ Doyle: "The forgotten story of ... football".

⁵⁵ "Sport: Olympic Games (Concl'd)".

⁵⁶ Organising Committee for the Games of the XIth Olympiad, Berlin, 1936, 'Organisation', *Die Spiele: The Official Report of the Organising Committee for the Games of the XIth Olympiad, Berlin, 1936*, vol. 2, Pro Sport, Berlin, 1936, p. 1048-1049.

Μετά την ανακοίνωση αυτή, το Περού αρνήθηκε να παίξει και αποσύρθηκε από τους Αγώνες. Η Αυστρία, λόγω μη εμφανίσεως του αντιπάλου, κέρδισε το αργυρό μετάλλιο.⁵⁷

Οι Περουβιανοί ισχυρίζονταν ότι επρόκειτο περί ναζιστικής συνωμοσίας και ότι η εισβολή στο γήπεδο ήταν προφανώς προσχεδιασμένη για να σαμποτάρει μια νοτιοαμερικανική νίκη που θα ήταν ακόμη πιο δυσάρεστη για το γερμανικό καθεστώς, καθώς πέντε από τους Περουβιανούς παίκτες ήταν μαύροι. Από την άλλη πλευρά, οι Αυστριακοί ισχυρίστηκαν ότι οι εισβολείς ήταν Περουβιανοί οπαδοί.⁵⁸

XVI Ολυμπιακοί Αγώνες: Μελβούρνη 1956

Ο Ψυχρός Πόλεμος βρισκόταν στην κορύφωσή του, ενώ στη Μέση Ανατολή μαίνονταν συγκρούσεις. Αρκετές χώρες είχαν πάρει την απόφαση να μποϊκοτάρουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Μελβούρνης για πολιτικούς λόγους. Έναν μήνα πριν την έναρξη των αγώνων, στις 23 Οκτωβρίου 1956, ξεκίνησε στη Βουδαπέστη η Ουγγρική Επανάσταση ενάντια στο καθεστώς που είχαν τοποθετήσει οι Σοβιετικοί στη χώρα. Οι φοιτητές οργάνωσαν μεγάλη πορεία, η οποία είχε προγραμματιστεί να λήξει με την επίδοση υπομνήματος με το οποίο ζητούσαν να εισακουστούν τα λαϊκά αιτήματα. Στην πορεία συμμετείχε

⁵⁷ “Sport: Olympic Games (Concl'd)”.

⁵⁸ Doyle: “The forgotten story of ... football”.

και πλήθος κόσμου. Ωστόσο, η αστυνομία άρχισε να πυροβολεί τους διαδηλωτές, με αποτέλεσμα η ειρηνική πορεία να μετατραπεί σε εξέγερση.⁵⁹

Μέσα σε αυτό το κλίμα η Ουγγαρία ετοιμαζόταν να λάβει μέρος στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Η εθνική ομάδα πόλο της χώρας ήταν ασυναγώνιστη, αλλά το νέο καθεστώς αρνήθηκε τη συμμετοχή της στους Αγώνες της Μελβούρνης. Οι Ούγγροι υδατοσφαιριστές, τότε, εισήλθαν μυστικά στην Τσεχοσλοβακία και από εκεί ταξίδεψαν ως τη Μελβούρνη με σκοπό να αντιμετωπίσουν τους Σοβιετικούς. Ο αγώνας που διεξήχθη ανάμεσα στις αντίπαλες ομάδες ήταν απίστευτα σκληρός, καθώς ο αθλητισμός εξέφραζε στην πράξη την αντιπαλότητα μεταξύ των δύο πολιτικών πλευρών.⁶⁰ Καθώς ο αγώνας όδευε προς τη λήξη, ο κορυφαίος παίκτης των Ούγγρων Έρβιν Ζάντορ άρχισε να ανταλλάσσει προσβολές με τον Σοβιετικό Βαλεντίν Προκόποφ. Ο Σοβιετικός τού έριξε γροθιά στο πρόσωπο τραυματίζοντάς τον στο δεξί μάτι. Ο Ζάντορ βγήκε αιμόφυρτος από την πισίνα, ενώ το πλήθος το οποίο ήταν από την αρχή εναντίον των Σοβιετικών επιχείρησε να τους λιντσάρει.

Το αποτέλεσμα ήταν να τραυματιστεί ο Ούγγρος αθλητής σοβαρά στο κεφάλι. Παράλληλα, πέντε Ρώσοι απεβλήθησαν από τον διαιτητή, γιατί αγωνίστηκαν με ανεπίτρεπτη σκληρότητα.⁶¹ Ο αγώνας συνοδεύτηκε από θλιβερά επεισόδια με ξυλοδαρμούς, αντιαθλητική συμπεριφορά και βρώμικα χτυπήματα

⁵⁹ Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάνικα, τ. 47, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος - Το Βήμα, Αθήνα 1997, σελ. 233.

⁶⁰ Γογγάκη, Κωνσταντίνα: *Το Ολυμπιακό ιδεώδες: παγκόσμια κρίση και προοπτικές*, Gutenberg, Αθήνα 2013, σελ. 407.

⁶¹ Σκιαδάς: *Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 510.

κάτω από το νερό.⁶² Τελικά, οι Ούγγροι συνέτριψαν με 4-0 την ομάδα των Σοβιετικών και στη συνέχεια ζήτησαν ομαδικά πολιτικό άσυλο στις ΗΠΑ και στην Αυστραλία.⁶³

XIX Ολυμπιακοί Αγώνες: Μεξικό 1968

Στον τελικό του Ολυμπιακού ποδοσφαίρου το 1968, οι Βούλγαροι οπαδοί πέταξαν διάφορα αντικείμενα στο γήπεδο στο 44ο λεπτό, με την Ουγγαρία να προηγείται 2-1, για να διαμαρτυρηθούν επειδή τρεις Βούλγαροι παίκτες, ο Tzevan Dimtrion, ο Kiril Ivkon και ο Atanas Christon αποπέμφθηκαν προκαλώντας καθυστέρηση 15 λεπτών. Ο Dimtrion απεπέμφθη για επικίνδυνο αγώνα κατά του Ούγγρου επιθετικού Antal Dunai, ενώ σκόραρε γκολ, καθώς και ο Ivkon μετά από διένεξη με τον διαιτητή. Καθώς ο Dimtrion και ο Ivkon, που είχαν συλληφθεί πριν από τον αγώνα για φιλονικία με Ούγγρους παίκτες, έφευγαν από το γήπεδο, ο Christon πήρε τη μπάλα και την εκσφενδόνισε προς τον διαιτητή σε ένδειξη διαμαρτυρίας και αμέσως εκδιώχθηκε. Με τη Βουλγαρία να παραμένει με οκτώ παίκτες στο δεύτερο ημίχρονο, η Ουγγαρία κέρδισε τον αγώνα και το χρυσό μετάλλιο με 4-1.⁶⁴

⁶² Κωνσταντάρας & Κοντολέων: *Δόξα και δάκρυ*, σελ. 176.

⁶³ Γογγάκη: *Ολυμπιακό ιδεώδες*, σελ. 407.

⁶⁴ «Βίαια περιστατικά στους Ολυμπιακούς Αγώνες». Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_violent_spectator_incidents_in_sports (τελευταία πρόσβαση στις 12/6/2018).

XX Ολυμπιακοί Αγώνες: Μόναχο 1972

Κατά τη διάρκεια των Αγώνων του Μονάχου οι παίκτες της ομάδας χόκεϊ του Πακιστάν έχασαν το χρυσό μετάλλιο από τη Δυτική Γερμανία. Την ημέρα του τελικού το γήπεδο ήταν ασφυκτικά γεμάτο από Γερμανούς που είχαν συγκεντρωθεί για να αποθεώσουν την ομάδα τους. Υπήρχαν όμως και περίπου 200 Πακιστανοί εργάτες στη Γερμανία, οι οποίοι βρίσκονταν στο γήπεδο. Η εξέλιξη του αγώνα δεν βοήθησε την ομάδα του Πακιστάν. Πολύ περισσότερο δεν τους βοήθησε ο διαιτητής, σύμφωνα με όλους τους «ανεξάρτητους» σχολιαστές. Μετά τη νίκη των Γερμανών με 1-0, οι Πακιστανοί αθλητές σωριάστηκαν στο γρασίδι. Οι 200 συμπατριώτες τους στις κερκίδες είχαν ήδη αρχίσει τις διαμαρτυρίες. Και όταν έγινε η απονομή, όλοι οι παίκτες του Πακιστάν γύρισαν την πλάτη τους στη γερμανική σημαία και αμέσως μετά οι οπαδοί τους μπήκαν στον αγωνιστικό χώρο και προσπαθούσαν να καταστρέψουν ό, τι έβρισκαν μπροστά τους, καταβρέχοντας μάλιστα με μπύρα και τον πρόεδρο της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Χόκεϊ. Η Δ.Ο.Ε. απέκλεισε το Πακιστάν ισοβίως από το χόκεϊ των Ολυμπιακών Αγώνων, αλλά τελικά εμφανίστηκε ξανά στην Ολυμπιάδα του Μόντρεαλ το 1976 και κατέκτησε το χάλκινο μετάλλιο.⁶⁵

XXIV Ολυμπιακοί Αγώνες: Σεούλ 1988

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Σεούλ το 1988 υπήρξε μια διαμαρτυρία αθλητή, η οποία όμως δεν απέδωσε. Ο Κορεάτης πυγμάχος Byun Jong Il τιμωρήθηκε από τον διαιτητή, επειδή είχε χρησιμοποιήσει χτύπημα με το κεφάλι,

⁶⁵ Κωνσταντάρας & Κοντολέων: *Δόξα και δάκρυ*, σελ. 235-236.

παραβαίνοντας έτσι τους κανονισμούς του αγώνα. Απογοητευμένοι, τότε, ορισμένοι Νοτιοκορεάτες επίσημοι επιτέθηκαν στον Νεοζηλανδό διαιτητή. Παράλληλα, ο Jong II, επειδή έχασε τον αγώνα, προέβη σε καθιστική διαμαρτυρία, αρνούμενος να φύγει από το ρινγκ. Έμεινε εκεί επί 67 λεπτά, αρκετή δηλαδή ώρα για να παίξει άλλους 22 γύρους, ωστόσο οι κριτές δεν άλλαξαν γνώμη. Στη συνέχεια, επιβλήθηκε ποινή τόσο σε αυτόν όσο και σε πέντε από τους επισήμους.⁶⁶

XXVIII Ολυμπιακοί Αγώνες: Αθήνα 2004

Κατά τη διάρκεια του μαραθωνίου δρόμου ανδρών στους θερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, ο καθηρημένος Ιρλανδός ιερέας Neil Horan ξέφυγε από το πλήθος για να πλησιάσει τον αθλητή Vanderlei de Lima με σκοπό να τον καθυστερήσει. Η ενέργεια αυτή στέρησε το χρυσό μετάλλιο από τον de Lima, παρόλο που πολλοί παρατηρητές σημείωσαν ότι ο Stefano Baldini της Ιταλίας και ο Mebrahtom Keflezighi των Ηνωμένων Πολιτειών τον κέρδιζαν ήδη πριν από την επίθεση. Ο de Lima τελικά κατέλαβε την τρίτη θέση στον αγώνα πίσω από τον Baldini και τον Keflezighi. Ο de Lima αργότερα αρνήθηκε να διαμαρτυρηθεί για το αποτέλεσμα και έτσι η Δ.Ο.Ε. τον αποζημίωσε με το μετάλλιο De Coubertin. Ο Βραζιλιάνος παίκτης του beach volleyball Emanuel Rego, ο οποίος κέρδισε το χρυσό μετάλλιο στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, εντυπωσιάστηκε τόσο με την ανωτερότητα του de Lima που του χάρισε το χρυσό του μετάλλιο σε τηλεοπτική εκπομπή την 1η Ιουλίου 2005. Ο Vanderlei βαθιά

⁶⁶ Γογγάκη: *Ολυμπιακό ιδεώδες*, σελ. 199.

συγκινημένος το επέστρεψε, λέγοντας ότι δεν μπορούσε να δεχθεί το μετάλλιο του Emanuel. Ήταν ευτυχής με το δικό του διότι, αν και ήταν χάλκινο, αυτός το θεωρούσε χρυσό.⁶⁷

XXIX Ολυμπιακοί Αγώνες: Πεκίνο 2008

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2008 ένας αθλητής του taekwondo από την Κούβα, ο Angel Matos, και ο προπονητής του τιμωρήθηκαν με αποκλεισμό από όλους τους Αγώνες που θα ακολουθούσαν, επειδή ο αθλητής χτύπησε τον διαιτητή στο πρόσωπο μετά τον αποκλεισμό του από την κατάκτηση του χάλκινου μεταλλίου. Ο Κουβανέζος προπονητής Leudis Gonzalez δεν απολογήθηκε για τις ενέργειες του Matos.

Όλα ξεκίνησαν όταν ο Matos, ο οποίος κέρδιζε 3-2, με 1:02 στον δεύτερο γύρο, έπεσε στο χαλάκι αφού χτυπήθηκε από τον αντίπαλό του, τον Arman Chilmanov από το Καζακστάν. Κάθισε εκεί και ανέμενε την ιατρική φροντίδα, όταν έμαθε ότι αποκλείστηκε επειδή πήρε πολύ χρόνο για να ξεπεράσει τον τραυματισμό του. Βάσει κανονισμών, οι αθλητές δικαιούνται μόνο ένα λεπτό αποχής και ο Matos αποκλείστηκε αφού είχε τελειώσει ο χρόνος του. Τότε, ο αθλητής εξέφρασε έντονα τη διαφωνία του και στη συνέχεια κλώτσησε τον διαιτητή Chakir Chelbat της Σουηδίας. Στο τέλος, έπεσε στο πάτωμα και τον έβγαλαν έξω.

Ο Gonzalez, αναφερόμενος στην απόφαση να αποκλείσουν τον Matos, κατηγόρησε το Καζακστάν ότι δωροδόκησε τον διαιτητή. Ο εκφωνητής των

⁶⁷ «Βίαια περιστατικά στους Ολυμπιακούς Αγώνες».

Αγώνων υποστήριξε πως η δήλωση του προπονητή αποτελούσε μια ισχυρή παραβίαση του πνεύματος του taekwondo και των Ολυμπιακών Αγώνων. Οι κυρώσεις ήταν οι ακόλουθες: Απαγόρευση συμμετοχής του προπονητή και του αθλητή σε όλα τα πρωταθλήματα της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας taekwondo και ταυτόχρονα διαγραφή όλων των αρχείων του αθλητή στους Αγώνες του Πεκίνου.⁶⁸

4.2. Βίαια περιστατικά εκτός των αθλητικών εγκαταστάσεων

Υ Ολυμπιακοί Αγώνες: Στοκχόλμη 1912

Στις αρχές του 20ού αιώνα οι ρατσιστικές αντιλήψεις και η φυλετική ανισότητα κυριαρχούσαν στις Ηνωμένες Πολιτείες. Στο σχολείο συχνά κατηγοριοποιούνταν οι αθλητικές διοργανώσεις με «Ινδιάνους», ενώ οι τίτλοι των εφημερίδων ενίσχυαν τις ρατσιστικές εκδηλώσεις.

Την περίοδο εκείνη ο Jim Thorpe σημείωνε πολλές επιτυχίες στον αθλητικό χώρο και είχε ήδη κερδίσει το χρυσό του μετάλλιο αρκετά πριν όλοι οι ιθαγενείς Αμερικανοί αναγνωρισθούν ως πολίτες. Η πρώτη εμφάνιση του Thorpe στους *The New York Times* συνοδεύτηκε από τον τίτλο «Ο Ινδιάνος Thorpe στην Ολυμπιάδα. Ερυθρόδερμος από το Carlisle θα αγωνιστεί για την αμερικανική ομάδα». Οι ρατσιστικές αυτές φράσεις σημάδεψαν τον Thorpe σε όλη του τη ζωή

⁶⁸ Talmadge, Eric (2008-08-23): "Cuban taekwondo athlete banned after kicking ref". Διαθέσιμο στον <https://web.archive.org/web/20080825202646/http://ap.google.com/article/ALeqM5gBc5uA2gEfcqAO50n1lqHot8aWLAD92O159G0> (τελευταία πρόσβαση στις 12/6/2018).

παρά τις μεγάλες αθλητικές διακρίσεις και το αποτέλεσμα ήταν η αφαίρεση των ολυμπιακών μεταλλίων του⁶⁹ με απόφαση της Αθλητικής Ομοσπονδίας των ΗΠΑ το 1913, σύμφωνα με την οποία ο Thorpe χαρακτηριζόταν ως επαγγελματίας, διότι είχε λάβει μέρος σε μια επαγγελματική ομάδα baseball. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να του αφαιρεθούν και όλα τα κύπελλα-έπαθλα που είχε κερδίσει ως ερασιτέχνης αθλητής. Μετά τον θάνατό του, όμως, η Αθλητική Ομοσπονδία των ΗΠΑ θέλοντας να αποκαταστήσει την αδικία που είχε συμβεί τίμησε τα παιδιά του σε μια ειδική τελετή και τους επέστρεψε και τα βραβεία των Αγώνων και τους Ολυμπιακούς τίτλους που είχε κερδίσει ο πατέρας τους. Με αυτόν τον τρόπο αποκαταστάθηκε ηθικά ο μεγάλος αυτός αθλητής.⁷⁰

XI Ολυμπιακοί Αγώνες: Βερολίνο 1936

Η Γερμανία είχε αποκλειστεί από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1920 και του 1924.⁷¹ Ωστόσο, το 1936 είχε αρχίσει να ανακτά δυνάμεις μετά την ήττα της στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ παράλληλα η οικονομία της άκμαζε. Όταν ο Χίτλερ κέρδισε τις εκλογές τον Μάρτιο του 1933, κληρονόμησε και κάτι που δεν επιθυμούσε πραγματικά, τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Η Δ.Ο.Ε. όρισε το Βερολίνο ως τον τόπο διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων του 1936, ως μια ευκαιρία να

⁶⁹ Γογγάκη: *Ολυμπιακό ιδεώδες*, σελ. 103-104.

⁷⁰ Γιαννάκης: *Ζάππειες Ολυμπιάδες*, σελ. 598-599.

⁷¹ Senn, Alfred: *Power, Politics, and the Olympic Games*, Human Kinetics, United States of America 1999, p. 50.

καλωσορίσει τη Γερμανία πίσω στη Διεθνή Κοινότητα μετά την ήττα της στον πόλεμο.⁷²

Η Οργανωτική Επιτροπή των Αγώνων είχε παραιτηθεί από τα καθήκοντά της. Ωστόσο, ο Theodor Lewald ως πρόεδρος και ο Carl Diem ως γενικός γραμματέας της Επιτροπής υποστήριζαν ότι ακολουθούσαν τους κανόνες των Ολυμπιακών Αγώνων που όριζαν ότι η Επιτροπή όφειλε να είναι ανεξάρτητη από κάθε είδους πολιτική επιρροή. Κάτι τέτοιο όμως δεν ίσχυε πραγματικά, καθώς κανένας δεν αντέδρασε όταν η παράταξη των Ναζί ζήτησε να χρηματοδοτήσει τους Αγώνες. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1936 φανέρωναν τη μεγάλη κρατική παρέμβαση, σε αντίθεση με άλλους Αγώνες όπου κυριαρχούσε η ιδιωτική πρωτοβουλία. Το γεγονός αυτό αποδείκνυε την εθνική προπαγάνδα. Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή δέχτηκε να έχουν την ευθύνη για τους Αγώνες τα μέλη της γερμανικής οργανωτικής επιτροπής με την προϋπόθεση όμως ότι θα τηρούνταν όλοι οι ολυμπιακοί κανονισμοί. Αυτό συνεπαγόταν και την αποδοχή των Εβραίων και των Νέγρων στους Αγώνες. Όμως, τα γερμανικά μέσα ενημέρωσης ελέγχονταν από τους Ναζί. Αυτό σήμαινε ότι έπρεπε να υπακούουν στις οδηγίες και στις υποδείξεις τους. Το γεγονός αυτό όμως ήταν αντίθετο με το πνεύμα του Ολυμπισμού, καθώς οι Ναζί υπερηφανεύονταν για την ανωτερότητα της

⁷² Ecker, Tom: “Olympic Pride: Nationalism at the Berlin and Beijing Games”, *Harvard International Review* 36 (n° 1), 2014, 46-49, p. 46.

γερμανικής φυλής και για τον εθνικισμό, ενώ οι Ολυμπιακοί Αγώνες διεκήρυτταν τη διεθνή φιλία και την αδελφοσύνη των λαών.⁷³

Ολόκληρη, λοιπόν, η κρατική μηχανή χρησιμοποιήθηκε για μια τέλεια και υποδειγματική διοργάνωση. Ο Χίτλερ ήθελε να προβάλει την εικόνα ενός πανίσχυρου κράτους, οργανωμένου και αποτελεσματικού, αλλά και να προωθήσει την ιδέα περί υπεροχής των Γερμανών.⁷⁴ Έτσι, ζήτησε την ανοικοδόμηση νέου σταδίου που θα φιλοξενούσε 100.000 άτομα. Με αυτόν τον τρόπο, ήθελε να προβάλει τη Γερμανία σε όλον τον κόσμο και να δώσει την ευκαιρία στον γερμανικό λαό να νιώσει υπερήφανος για τη χώρα του. Στα τρία χρόνια προετοιμασίας μέχρι τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων, παρουσιάστηκαν βίαια επεισόδια απέναντι σε όποιον δεν υποστήριζε την παράταξη των Ναζί. Όλες οι μειονότητες διώχθηκαν.⁷⁵ Παράλληλα, εκφράζονταν αντισημιτικά και ρατσιστικά συνθήματα και επεισόδια, ενώ λίγο πριν από τους Αγώνες κυκλοφόρησε η φήμη ότι Εβραίοι και Μαύροι δεν θα μπορούσαν να αγωνιστούν. Οι δυσκολίες αυτές ξεπεράστηκαν από τις αντιδράσεις κυρίως των Αμερικανών, των Γάλλων και των Άγγλων που απείλησαν να μποϊκοτάρουν τους Αγώνες. Τελικά, μέσω διαβουλεύσεων και ψηφοφοριών αποφασίστηκε η συμμετοχή τους.⁷⁶

⁷³ Krüger, Arnd: "The Ministry of Popular Enlightenment and Propaganda and the Nazi Olympics of 1936", in *Global and Cultural Critique: Problematizing the Olympic Games. Fourth International Symposium for Olympic Research*, 1998, 33-48, p. 33-34 και p. 36-37.

⁷⁴ Κωνσταντάρας & Κοντολέων: *Δόξα και δάκρυ*, σελ. 130.

⁷⁵ Ecker: "Olympic Pride", p. 47.

⁷⁶ Κωνσταντάρας & Κοντολέων: *Δόξα και δάκρυ*, σελ. 130.

Ο Jesse Owens υπήρξε η μεγάλη φυσιογνωμία της Ολυμπιάδας, όχι μόνο γιατί πρότευσε σε τέσσερα αγωνίσματα αλλά και γιατί σε όλη τη διάρκεια των Αγώνων η αναμφισβήτητη υπεροχή του δεν τον παρέσυρε σε εγωιστική διαγωγή. Υπήρξε σεμνός, ευγενικός και με ήθος, γι' αυτό και γοήτευσε τους θεατές, που κατέκλυζαν το Στάδιο. Ο Χίτλερ, όμως, δεν μπόρεσε να κρύψει τις σκέψεις του. Επέλεξε να μην συγχαρεί κανένα αθλητή αποφεύγοντας κατά την απονομή του βραβείου να σφίξει το χέρι του Owens και αποχώρησε από το στάδιο.⁷⁷ Το γεγονός αυτό έδειξε πως ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που προέκυψαν κατά την Ολυμπιάδα του Βερολίνου ήταν η απάνθρωπη ναζιστική άποψη περί των «μαύρων», «κίτρινων» και «μιγάδων» αθλητών, οι οποίοι δεν θα έπρεπε να λάβουν μέρος στους Αγώνες. Απάντηση στις ναζιστικές απόψεις έδωσε σύσσωμος ο ελληνικός Τύπος καταδικάζοντάς τις και διαδηλώνοντας ταυτόχρονα ότι αντίκειται στο αρχαιοελληνικό Ολυμπιακό πνεύμα. Ο Λάζαρος Πηνιάτογλου δημοσίευσε άρθρο στη λαϊκή εφημερίδα *«Ελεύθερος Άνθρωπος»* με τον τίτλο *«Οί Άρειοι ήττήθησαν!»*. Έγραφε χαρακτηριστικά:

«Οί Άρειοι ήττήθησαν! Νέγροι, κίτρινοι καί μιγάδες εἶνε ἤδη κατά πλειονότητα οἱ πρῶτοι νικηταί τῶν Ὀλυμπιακῶν...πρέπει νά ὁμολογηθῇ πῶς στό Βερολῖνον οἱ μεγάλοι ξανθοί δολιχοκέφαλοι...ὑπέκυψαν μπροστά στους μαύρους βραχυκεφάλους πού κατά τήν ρατσιστικήν αντίληψιν εὐρίσκονται στήν κατωτάτη βαθμίδα τῆς ἱεραρχίας...ὁ ρατσισμός ὑπέστη πραγματικήν πανωλεθρίαν...διότι ἡ νίκη τῶν μαύρων ἀπέναντι τῶν λευκῶν εἶνε κυριολεκτικῶς συντριπτική...». Καί καταλήγει: «Νέγροι, κίτρινοι καί μιγάδες: αὐτοί εἶνε οἱ πραγματικοί θριαμβευταί τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων. Καί δέν μᾶς μένει παρά νά ἐκλέξωμεν

⁷⁷ *Λεύκωμα Ολυμπιακῶν Αγώνων: 776 π. Χ. - 1896 - 1980 Μόσχα*. Αθήνα: Ολυμπιάδα, σελ. 72, βλ. Ecker: "Olympic Pride", p. 48.

μεταξύ τῶν δύο τούτων συμπερασμάτων: ἢ νά θεωρήσωμεν ὡς ἀστοχήσασαν τήν παλαιάν ρῆσιν “νοῦς ὑγιής ἐν σώματι ὑγιεῖ” - πρᾶγμα πού ἐπιβάλλει ἡ χρεωκοπία τῆς ρατσιστικῆς ἀντιλήψεως - ἢ νά παραδεχθῶμεν τήν ἀπόλυτον ἰσότητα μεταξύ τῶν διαφόρων ἀνθρώπινων τύπων...». ⁷⁸

Πολλά χρόνια αργότερα ο Κλεάνθης Παλαιολόγος, που παρευρισκόταν στους Ολυμπιακούς Αγώνες, έγραψε για τον μαύρο υπεραθλητή Jesse Owens, με τέσσερις ολυμπιακές νίκες στο Βερολίνο, ότι:

«...αὐτός, ἓνας νέγρος, τοῦ εἶχε ἀνατρέψει, τοῦ εἶχε κουρελιάσει τήν περί Ἀρίας φυλῆς θεωρία του...». ⁷⁹

Με αυτόν τον τρόπο ολοκληρώθηκαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες στο Βερολίνο, φανερώνοντας την ύπαρξη ρατσιστικών αντιλήψεων που εξακολουθούσαν να διαχωρίζουν τους ανθρώπους σε ανώτερους και κατώτερους. Οι Αγώνες αυτοί αποτυπώθηκαν στην ταινία «Olympia» της Γερμανίδας Leni Riefenstahl, στην οποία γινόταν λόγος για την τεράστια επιτυχία και το ταλέντο του Owens. ⁸⁰

XIX Ολυμπιακοί Αγώνες: Μεξικό 1968

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1968 ανατέθηκαν για πρώτη φορά στη Λατινική Αμερική και σε αναπτυσσόμενη χώρα. Εκείνη την περίοδο η Πόλη του

⁷⁸ Σκιαδάς: *Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 288.

⁷⁹ *Λεύκωμα Ολυμπιακών Αγώνων*, σελ. 126.

⁸⁰ Ecker: “Olympic Pride”, p. 48.

Μεξικού άρχισε να βελτιώνεται οικονομικά και να προσπαθεί να εισέλθει στην παγκόσμια σκηνή.⁸¹ Παρ' όλα αυτά, το πρόβλημα που κυριαρχούσε ήταν οι οξυμένες εσωτερικές πολιτικές αντιθέσεις ανάμεσα στον λαό και στην κυβέρνηση.⁸² Οι αντιθέσεις αυτές οδηγούσαν σε διαδηλώσεις και συνθήματα εναντίον της κυβέρνησης και των Ολυμπιακών Αγώνων, οι οποίοι πιστευόταν ότι θα επιβάρυναν πολύ την οικονομία της χώρας.

Όλα ξεκίνησαν στις 26 Ιουλίου 1968, όταν η αστυνομία της Πόλης του Μεξικού επιτέθηκε σε μια ομάδα ατόμων που διαδήλωναν ειρηνικά εκφράζοντας την υποστήριξή τους στην επανάσταση της Κούβας. Παράλληλα, διαμαρτύρονταν για την επεμβατική πολιτική της κυβέρνησης. Επιπρόσθετα, τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε ο λαός και το χάσμα που μεγάλωνε ανάμεσα στα κατώτερα και στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα δυσχέραιναν ακόμη περισσότερο την κατάσταση. Στην ουσία, οι φοιτητές ζητούσαν τον εκδημοκρατισμό της χώρας και την παραχώρηση περισσότερων δικαιωμάτων. Μέσα στο κίνημα συμμετείχαν και άνθρωποι του πνεύματος αλλά και απλοί πολίτες που είχαν τις ίδιες αξιώσεις. Το αποτέλεσμα αυτού του κινήματος ήταν η τεράστια πορεία 400.000 ατόμων στις 27 Αυγούστου στην κεντρική πλατεία της πόλης Zócalo. Ήταν πλέον φανερό ότι το κίνημα τύγγανε μεγάλης αποδοχής.⁸³

⁸¹ Γογγάκη: *Ολυμπιακό ιδεώδες*, σελ. 161.

⁸² Σκιαδάς: *Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 422.

⁸³ Borden, Michelle: *Mexico '68: An analysis of the Tlatelolco massacre and its legacy*, University of Oregon 2005, p. 7-9.

Η κυβέρνηση παρουσίαζε τους διαδηλωτές ως επικίνδυνους επαναστάτες που επεδίωκαν να επιβάλουν μια κομμουνιστική δικτατορία στο Μεξικό. Κανένας όμως δεν επηρεάστηκε από αυτήν την άποψη, καθώς στην ουσία αυτό που ζητούσαν όσοι συμμετείχαν στο κίνημα δεν ήταν η ανατροπή του πολιτεύματος αλλά η ίση κατανομή των αγαθών. Στις 28 Αυγούστου μέλη της αστυνομίας και του στρατού εισέβαλαν στην πλατεία και επιτέθηκαν σε όσους αρνούνταν να αποχωρήσουν.⁸⁴

Το Μεξικό τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο ήταν απομονωμένο από τις ξένες δυνάμεις. Το γεγονός αυτό έδινε την ευκαιρία στην κυβέρνηση να καταστείλει πιο εύκολα το κίνημα. Παρά την απομόνωση, η Πόλη του Μεξικού θα φιλοξενούσε τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1968 και μέσα από αυτούς θα μπορούσε να προβάλει την ανάπτυξη και την πρόοδό της. Κάθε επαναστατικό όμως κίνημα θα μπορούσε να καταστρέψει και να αλλοιώσει την εικόνα της χώρας. Στις 2 Οκτωβρίου 1968 η κυβέρνηση βρισκόταν ήδη σε δύσκολη θέση, καθώς οι αθλητές και οι ανταποκριτές ξένων χωρών είχαν αρχίσει να καταφθάνουν. Έτσι, η κυβέρνηση ήταν αποφασισμένη να πράξει ό, τι μπορούσε, προκειμένου να εμποδίσει τις διαμαρτυρίες των φοιτητών. Ενώ θεωρούσε πως η άμεση καταστολή του κινήματος θα έφερνε αποτελέσματα και θα προέβαλλε την καλή εικόνα της Πόλης του Μεξικού, στην ουσία έδινε μια εικόνα μη δημοκρατικού κράτους. Η κυβέρνηση είχε προκαλέσει τον θάνατο εκατοντάδων

⁸⁴ Borden: *Mexico '68*, p. 10.

ειρηνικά διαμαρτυρόμενων πολιτών. Το αποτέλεσμα ήταν 260 νεκροί και 1200 τραυματίες.⁸⁵ Το γεγονός αυτό έπληξε σοβαρά το Ολυμπιακό πνεύμα.⁸⁶

Ο Βρετανός δημοσιογράφος Robert Trevor ήταν στο Μεξικό για να καλύψει τη μετάδοση των Ολυμπιακών Αγώνων. Το τραγικό συμβάν όμως έμεινε ανεξίτηλο στη μνήμη του. Ο ίδιος είχε πει χαρακτηριστικά:

«Αυτή ήταν η πιο τρομαχτική νύχτα της ζωής μου. Το συγκεντρωμένο πλήθος τραυματιζόταν από τους στρατιώτες και από τα ελικόπτερα που περνούσαν από πάνω. Δεν υπήρχε καμία διέξοδος. Τα θύματα πρέπει να ήταν πάρα πολλά, παρά τους ισχυρισμούς της κυβέρνησης για 30 μόνο νεκρούς. Θυμάμαι χαρακτηριστικά μία μάνα που έψαχνε εναγωνίως τον γιο της, χωρίς να της δίνει απάντηση κάποιος υπεύθυνος. Αυτή την ιστορία θα τη θυμάμαι σε όλη μου τη ζωή».⁸⁷

Τα γεγονότα αυτά που συγκλόνισαν τον κόσμο περιγράφονται μέσα από την πλευρά μιας οικογένειας της μεσαίας κοινωνικής τάξης στην ταινία *Rajo Amanecer* που κυκλοφόρησε το 1990.⁸⁸

Επιπρόσθετα, στην Ολυμπιάδα της Πόλης του Μεξικού το 1968 οι αθλητές της μαύρης φυλής Tommie Smith και John Carlos πρωταγωνίστησαν στον αγώνα της διεκδίκησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο ρατσισμός ήταν ένα από τα κυρίαρχα προβλήματα εκείνη την περίοδο και για τον λόγο αυτό οι

⁸⁵ Borden: *Mexico '68*, p. 19-23.

⁸⁶ Σκιαδάς: *Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 422.

⁸⁷ Trevor, Robert: "The most terrifying night of my life". Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7646473.stm>(τελευταία πρόσβαση στις 2/8/2018).

⁸⁸ "Rajo Amanecer and the struggle against catastrophe". Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://intlibecosoc.wordpress.com/2010/10/03/rojo-amanecer-and-the-struggle-against-catastrophe/> (τελευταία πρόσβαση στις 25/7/2018).

Μαύροι Αμερικανοί αθλητές είχαν σκεφθεί να μποϊκοτάρουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1968. Οι αντιδράσεις των Smith και Carlos, οι οποίοι στις 16 Οκτωβρίου συμμετείχαν στο αγώνισμα ταχύτητας των 200 μέτρων και τερμάτισαν πρώτος με παγκόσμιο ρεκόρ και τρίτος αντίστοιχα, σημάδεψαν τους Αγώνες.⁸⁹

Στην τελετή απονομής οι δύο μαύροι Αμερικανοί πρωταθλητές και Ολυμπιονίκες εμφανίστηκαν ξυπόλητοι. Την ώρα που παιζόταν ο ύμνος των ΗΠΑ, οι Smith και Carlos ύψωσαν ο μεν πρώτος το δεξί, ο δε δεύτερος το αριστερό του χέρι, στο οποίο είχαν φορέσει μια μαύρη κάλτσα. Αυτή η μαύρη γροθιά αποτύπωνε τον αγώνα τους ενάντια στον ρατσισμό.⁹⁰ Επίσης, δεν φορούσαν υποδήματα παρά μόνο μαύρες κάλτσες, θέλοντας με αυτόν τον τρόπο να διαδηλώσουν για τη φτώχεια των συμπατριωτών τους. Επιπλέον, ο Smith φορούσε στον λαιμό ένα μαύρο κασκόλ ως σημάδι της υπερηφάνειας της φυλής του, ενώ ο Carlos είχε αφήσει το επάνω μέρος της φόρμας ανοιχτό ως τιμή προς τους απλούς εργάτες και φορούσε στον λαιμό του χάντρες στη μνήμη όσων σκοτώθηκαν άδικα.⁹¹

Οι μαύρες σφιγμένες γροθιές και τα σκυμμένα κεφάλια των δύο Ολυμπιονικών αποτέλεσαν την πιο χαρακτηριστική στιγμή των Αγώνων του 1968 και μία από τις μοναδικές φορές στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων, όπου

⁸⁹ Γογγάκη: *Ολυμπιακό ιδεώδες*, σελ. 164.

⁹⁰ Κωνσταντάρας & Κοντολέων: *Δόξα και δάκρυ*, σελ. 217.

⁹¹ Γογγάκη: *Ολυμπιακό ιδεώδες*, σελ. 165.

αθλητές, και δη Ολυμπιονίκες, εξέφρασαν επίσημα την πολιτική τους θέση. Οι κυρώσεις ήταν μεγάλες, καθώς αποβλήθηκαν από την ολυμπιακή ομάδα και το Μεξικό και αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στα σπίτια τους αμέσως. Επιπρόσθετα, οι οικογένειές τους δέχτηκαν απειλές. Οι υψωμένες, όμως, γροθιές τους χαραχτήκαν για πάντα στη μνήμη των ανθρώπων⁹² και έτσι, η Ολυμπιάδα του 1968 συνετέλεσε στην υποστήριξη των λευκών προς τους ανθρώπους της μαύρης φυλής και στην ποιοτική βελτίωση της ζωής των τελευταίων.

XX Ολυμπιακοί Αγώνες: Μόναχο 1972

Στην Ολυμπιάδα του Μονάχου το πνεύμα του Ολυμπισμού είχε αρχίσει να κυριαρχεί και η Γερμανία είχε διδαχθεί από τα αποτελέσματα της βίας και από τις συνέπειες των δύο Παγκόσμιων Πολέμων που είχαν προηγηθεί. Έτσι, όταν ξεκίνησαν οι 20οί θερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες στο Μόναχο στις 26 Αυγούστου 1972, η χώρα είχε επιτελέσει ό, τι καλύτερο μπορούσε για τη διεξαγωγή των Αγώνων. Οι επισκέπτες που κατέφθαναν ενθουσιάζονταν με την υποδοχή που τους επεφύλασσαν οι Γερμανοί, οι οποίοι επεδίωκαν να αποδείξουν ότι αυτοί οι Αγώνες θα ήταν διαφορετικοί από τους Αγώνες του 1936 στο Βερολίνο. Η αλήθεια είναι ότι οι διοργανωτές των Αγώνων ανησυχούσαν για τη σύγκριση που θα μπορούσε να γίνει ανάμεσα σε αυτούς και στο καθεστώς των Ναζί. Αυτός ο φόβος υπήρχε, διότι το Μόναχο ήταν ο τόπος γέννησης του Ναζισμού και το μέρος όπου ο Χίτλερ έκανε τις πρώτες προσπάθειες για να αποκτήσει δύναμη. Ωστόσο, η κατάσταση πλέον είχε αλλάξει και οι Γερμανοί κατέβαλλαν κάθε προσπάθεια, προκειμένου να αποφευχθεί κάθε συσχετισμός με τους Ναζί. Για τον

⁹² Γογγάκη: *Ολυμπιακό ιδεώδες*, σελ. 164.

λόγο αυτό, στο στάδιο δεν υπήρχαν στρατιωτικοί και αστυνομικοί αλλά πολίτες εθελοντές ντυμένοι με απλές στολές. Επίσης, οι υπεύθυνοι για τη φύλαξη των χώρων δεν ήταν ενδεδυμένοι με στρατιωτικές στολές αλλά με απλά ρούχα, γεγονός που συνέβαλε στη δημιουργία μιας ευχάριστης ατμόσφαιρας. Η τελετή έναρξης ήταν πράγματι πολύ καλή και έδειχνε την τέλεια οργάνωση που υπήρχε.⁹³ Όλα έδειχναν πως οι Γερμανοί θα κέρδιζαν τους τίτλους της υπεροχής. Αλλά δυστυχώς το τραγικό γεγονός που συνέβη ανέτρεψε όλα τα δεδομένα.

Η βεβήλωση του ιερού χώρου των Αγώνων έγινε από τους τρομοκράτες στις 5 Σεπτεμβρίου, όταν πηδώντας από μάντρα εισχώρησαν στο κατάλυμα αθλητών του Ισραήλ.⁹⁴ Οι επιδρομείς, οπλισμένοι με πολυβόλα, απήγαγαν εννέα Ισραηλινούς αθλητές και προπονητές, τους οποίους κράτησαν ομήρους. Ορισμένα από τα μέλη της ισραηλινής αποστολής κατάφεραν να διαφύγουν, ενώ δύο από τους αθλητές του Ισραήλ σκοτώθηκαν όταν προέβαλαν αντίσταση και αθλητές εβραϊκής καταγωγής, όπως ο Marc Spitz, απομακρύνθηκαν εσπευσμένα.⁹⁵ Στις 5.30 της ίδιας ημέρας ένας άνδρας που φορούσε γυαλιά ηλίου εμφανίστηκε στο μπαλκόνι του 2ου ορόφου, όπου διέμεναν τα μέλη της ισραηλινής αποστολής, και ανακοίνωσε μιλώντας στα γερμανικά ότι τα μέλη της ισραηλινής ομάδας θα κρατούνταν πλέον ως όμηροι και θα απελευθερώνονταν μόνο υπό προϋποθέσεις. Στη συνέχεια, πέταξε ένα χαρτί πάνω στο οποίο έγραφε

⁹³ Large, David: *Munich 1972: tragedy, terror and triumph at the Olympic Games*, Rowman & Littlefield Publishers, United States of America 2012, p. 1-3.

⁹⁴ Λεύκωμα *Ολυμπιακών Αγώνων*, σελ. 88.

⁹⁵ Γογγάκη: *Ολυμπιακό ιδεώδες*, σελ. 172.

πως ο ισραηλινός στρατός εξακολουθούσε να φέρεται με αλαζονικό τρόπο, αλλά παρ' όλα αυτά οι ίδιοι είχαν την πρόθεση να φερθούν ανθρωπίνα υπό όρους.⁹⁶

Οι επαναστάτες ήταν Παλαιστίνιοι, μέλη της οργάνωσης «Μαύρος Σεπτέμβρης». Ο επικεφαλής τους απαιτούσε την απομάκρυνση όλων των αστυνομικών δυνάμεων. Με τη συνεργασία όλων των υπεύθυνων φορέων ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις με τους Παλαιστίνιους, οι οποίοι ζητούσαν την απελευθέρωση 200 πολιτικών κρατουμένων που βρίσκονταν στο Ισραήλ. Αν δεν συνέβαινε αυτό, οι Παλαιστίνιοι δήλωσαν πως θα σκότωναν τους ομήρους στο Κάιρο. Τελικά, αποφασίστηκε η μεταφορά όλων στο αεροδρόμιο. Ωστόσο, είχε σχεδιαστεί κρυφά ο τρόπος απελευθέρωσης των ομήρων. Για τον σκοπό αυτό, η αστυνομία είχε την αμφίεση του προσωπικού του αεροδρομίου. Δυστυχώς όμως η επιχείρηση απέτυχε, καθώς οι Παλαιστίνιοι αντιλήφθηκαν τι είχε σχεδιαστεί και άνοιξαν πυρ. Οι Ισραηλινοί κρατούμενοι σκοτώθηκαν. Την ίδια τύχη είχαν και πέντε πυροσβέστες.⁹⁷

Μέσα στο Ολυμπιακό Στάδιο έγινε το επόμενο πρωί το μνημόσυνο για τους αδικοσκοτωμένους αθλητές, ενώ κανείς από τους φιλάθλους δεν γνώριζε αν οι Αγώνες θα συνεχίζονταν ή αν ο πρόεδρος της Δ.Ο.Ε. θα ανήγγελλε τη

⁹⁶ Οι όροι αυτοί ήταν οι εξής: α) Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (Federal German Republic) όφειλε να δεχτεί να μεταφερθούν οι Ισραηλινοί κρατούμενοι σε ένα μέρος που θα ελεγχόταν από τους αντάρτες, β) έπρεπε επίσης να παραχωρήσει τρία αεροπλάνα για τη μετακίνηση των κρατουμένων και γ) έπρεπε να δώσει την απάντησή της εντός τριών ωρών. Αν η απάντηση ήταν αρνητική, οι Ισραηλινοί θα σκοτώνονταν και η ευθύνη θα βάραινε τη Γερμανία. Ακολουθούσαν τα ονόματα 200 Αράβων που προσυπέγραφαν αυτό το κείμενο. Βλ. Organising Committee for the Games of the XXth Olympiad, Munich, 1972, 'Organisation', *Die Spiele: The Official Report of the Organising Committee for the Games of the XXth Olympiad, Munich, 1972*, vol. 1, Pro Sport, München, 1972, p. 32-33.

⁹⁷ Organising Committee for the Games of the XXth Olympiad, p. 33-35.

δυσάρεστη απόφαση της διακοπής. Ευτυχώς, ο πρόεδρος Avery Brundage μέσα σε κατανυκτική σιγή εξέφρασε τη θλίψη του για το γεγονός και κατέληξε ότι οι Αγώνες θα συνεχίζονταν σε εκδήλωση ακλόνητης πίστεως προς τα ιδανικά και τους σκοπούς των Ολυμπιάδων. Οι φίλαθλοι αποδέχτηκαν την ανακοίνωση με εκδηλώσεις και χειροκροτήματα.⁹⁸

Η απαγωγή και η δολοφονία των έντεκα Ισραηλινών αθλητών προκάλεσε παγκόσμια αίσθηση. Δυστυχώς, το περιστατικό αυτό απέδειξε πως πολλές φορές οι απλοί πολίτες οδηγούνται σε βίαιο θάνατο εξαιτίας των επιλογών των ηγετών τους.⁹⁹ Οι τρομοκράτες χτύπησαν ό, τι ακριβώς εξέφραζε η ιδέα του Ολυμπισμού: την αγάπη, την ειρήνη και την εκεχειρία. Το στίγμα αυτό θα μείνει αιώνιο στην ιστορία των Ολυμπιάδων.¹⁰⁰

Στις 5 Ιουλίου του 2010 άφησε την τελευταία του πνοή στη Συρία σε ηλικία 73 χρονών, ο Παλαιστίνιος μαχητής Μοχάμαντ Ντάουντ Οντέχ, που ήταν επίσης γνωστός και ως Αμπού Ντάουντ, έπειτα από σοβαρά προβλήματα στο συκώτι. Ο Μοχάμαντ Ντάουντ Οντέχ, ο Παλαιστίνιος που εμπνεύστηκε την αιματηρή, όπως αποδείχθηκε, ομηρεία των αθλητών του Ισραήλ στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1972 υπήρξε πρώην ηγέτης της παλαιστινιακής ανταρτικής οργάνωσης «Μαύρος Σεπτέμβρης» και είχε παραδεχτεί ότι σχεδίασε την όλη επιχείρηση στο Μόναχο κατά την οποία σκοτώθηκαν τελικά 19 συνολικά άτομα. Υποστήριζε, πάντως, ότι αφού δεν είχε πάρει μέρος στην επιχείρηση δεν

⁹⁸ *Λεύκωμα Ολυμπιακών Αγώνων*, σελ. 88.

⁹⁹ Γογγάκη: *Ολυμπιακό ιδεώδες*, σελ. 173-174.

¹⁰⁰ *Λεύκωμα Ολυμπιακών Αγώνων*, σελ. 88.

ήταν άμεσα υπεύθυνος για τους θανάτους αυτούς. «Δεν είχα σκοτώσει κανέναν και δεν διέταξα τη δολοφονία κανενός», είχε δηλώσει το 1999 ύστερα από τη δημοσίευση των απομνημονευμάτων του. Είχε επίσης δηλώσει το 2006 στο Associated Press πως ο «Μαύρος Σεπτέμβρης» υπήρξε σημείο αναφοράς για τους Παλαιστίνιους, αφού πριν από τα γεγονότα στο Μόναχο κανείς δεν γνώριζε το πρόβλημα των Παλαιστινίων. Πάντως η «Σφαγή του Μονάχου» ήταν το αποκορύφωμα της τρομοκρατικής δράσης αυτής της παλαιστινιακής οργάνωσης, η οποία πρωταγωνίστησε σε μία σειρά αιματηρών επιθέσεων και απαγωγών καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 στην Ευρώπη.¹⁰¹

Το 2006 ο σκηνοθέτης Στίβεν Σπίλμπεργκ με αφορμή το παραπάνω συμβάν παρουσίασε την ταινία του «Μόναχο». Ο φακός του Σπίλμπεργκ καταγράφει την προσπάθεια ενός ειδικού πράκτορα της Μοσάντ, μετά το τέλος των Αγώνων, να εντοπίσει τους υπεύθυνους γι' αυτήν την τρομοκρατική ενέργεια. Η ταινία «Μόναχο» δεν παίρνει θέση υπέρ ή κατά. Απλώς, με αφετηρία ένα γεγονός που η ιστορία έχει ήδη καταγράψει, μας ταξιδεύει στην Αθήνα, τη Γενεύη, τη Φρανκφούρτη, τη Ρώμη, το Παρίσι, τη Λεμεσό, το Λονδίνο, το Άμστερνταμ, τη Βηρυτό και παρακολουθούμε τις μεθόδους που χρησιμοποιούν οι μυστικές υπηρεσίες προκειμένου να εντοπίσουν τους «στόχους τους» και να φέρουν εις πέρας την αποστολή τους χωρίς να εμπλέξουν επισήμως κανέναν κρατικό οργανισμό. Χωρίς να ακολουθούν απαραίτητα το γράμμα του Νόμου, χωρίς τυπικά να αναγνωρίζονται από κανέναν, χωρίς να έχουν δικαίωμα να

¹⁰¹ «Η Σφαγή του Μονάχου», *The New York Times*. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.crimestories.gr/index.php/crime-database/item/download/26_664896dd96dd34eed0d51451e923bf56(τελευταία πρόσβαση στις 2/8/2018).

έλθουν σε επαφή με οποιονδήποτε μπορεί να προδώσει την ταυτότητά τους.¹⁰² Η ταινία θέλει να αναδείξει ότι η βία γεννά τη βία και η εκδίκηση την εκδίκηση.¹⁰³ Δεν αναφέρεται δηλαδή μόνο στη διαμάχη του Ισραήλ με την Παλαιστίνη που οδήγησε στην τρομοκρατική ενέργεια της 5ης Σεπτεμβρίου 1972, αλλά και σε κάθε μορφή βίας που καταστρέφει τις ζωές των ανθρώπων. Ο ίδιος ο Σπίλμπεργκ είχε αρχικά ονομάσει την ταινία “Prayer for peace”, δηλαδή προσευχή για την ειρήνη.¹⁰⁴

XXVI Ολυμπιακοί Αγώνες: Ατλάντα 1996

Στους 26ους Ολυμπιακούς Αγώνες στην Ατλάντα το 1996 συνέβη το τραγικό συμβάν της βομβιστικής ενέργειας στο Ολυμπιακό Πάρκο Centennial, το οποίο είχε δημιουργηθεί προς τιμήν των εκατό ετών από την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων.¹⁰⁵

Η Ατλάντα αντιμετώπιζε σοβαρό πρόβλημα αναφορικά με τις εγκληματικές ενέργειες. Για τον λόγο αυτό, κάποιοι δημοσιογράφοι την αποκαλούσαν «πρωτεύουσα - φονιά» των Ηνωμένων Πολιτειών. Ήδη το 1994 το ποσοστό των εγκληματικών ενεργειών που είχαν σημειωθεί εκεί ήταν τέσσερις φορές μεγαλύτερο από τον εθνικό μέσο όρο. Μία έρευνα που διεξήχθη τον

¹⁰² «Η Σφαγή του Μονάχου»

¹⁰³ Maciak, Phil: “Munich. Dir. Steven Spielberg. Dream Works. 2005. 184 min. Video release May, 2006”, *Aethlon: The Journal of Sport Literature* 2006 Spring 23 (n° 2), 178-180, p. 178.

¹⁰⁴ Maciak: “Munich”, p. 180.

¹⁰⁵ MacAloon John: «Σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες», στο *Ολυμπιακοί Αγώνες. Αναφορές-Προσεγγίσεις*, Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004, Αθήνα 2001, 148-216, σελ. 153.

Ιανουάριο του 1996 αποδείκνυε πως η Ατλάντα ήταν η πιο επικίνδυνη πόλη των ΗΠΑ.¹⁰⁶ Αυτό φάνηκε αληθινό το πρωί του Σαββάτου της 27ης Ιουλίου, όταν μια βόμβα εξερράγη με αποτέλεσμα τον θάνατο ενός ατόμου, τον τραυματισμό 110 ατόμων και τον θάνατο ενός ακόμη ανθρώπου από καρδιακή προσβολή.¹⁰⁷

Την ίδια στιγμή ξεκίνησαν εξονυχιστικές έρευνες για τον εντοπισμό του ατόμου που είχε προξενήσει ένα τόσο δυσάρεστο συμβάν. Αρχικά, θεωρήθηκε ύποπτος ο Richard Jewell, ένας φρουρός που εργαζόταν στο πάρκο και ήταν ο πρώτος που παρατήρησε ένα περίεργο σακίδιο. Ειδοποίησε αμέσως την αστυνομία και βοήθησε στην εκκένωση του πάρκου. Παρά την αρχική του ενοχοποίηση, αποδείχτηκε τελικά αθώος και τα μέσα ενημέρωσης τον περιέγραφαν ως ήρωα. Ο πραγματικός ύποπτος βρέθηκε λίγες ημέρες αργότερα, όταν η αστυνομία συνέκρινε αυτή τη βομβιστική ενέργεια με δύο άλλες παρόμοιες εκρήξεις που είχαν γίνει στην Ατλάντα. Το όνομά του ήταν Eric Rudolph. Ο τρομοκράτης ομολόγησε την πράξη του και τους λόγους που τον οδήγησαν σε αυτήν.¹⁰⁸ Είχε πει χαρακτηριστικά:

¹⁰⁶ Senn: *Power*, p. 253.

¹⁰⁷ The Centennial Olympic Games. The Official Report of the Centennial Olympic Games, vol. 2, Atlanta 1996, p. 151.

¹⁰⁸ Richards, Antony et al.: “Towards an understanding of terrorism and the Olympics”, in *Terrorism and the Olympics: Major Event Security and Lessons for the Future* (eds. by Anthony Richards, Pete Fussey, Andrew Silke), Routledge, New York 2011. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: https://books.google.gr/books?id=09KsAgAAQBAJ&pg=PT37&lpq=PT37&dq=political+violence+terrorism+and+security+at+the+olympic+games&source=bl&ots=aqDdzEEXWH&sig=ZCBYykWjRBWJGEqroyqfts_Xr0&hl=el&sa=X&ved=0ahUKEwiO7sOJ8fDbAhXBmLQKHQgqCVUQ6AEITjAF#v=onepage&q=political%20violence%20terrorism%20and%20security%20at%20the%20olympic%20games&f=false (τελευταία πρόσβαση στις 25/7/2018).

«Το 1996 πλήθος κόσμου κατέφθασε στην Ατλάντα για τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Κάτω από την προστασία της Ουάσιγκτον ήρθαν για να γιορτάσουν τα ιδανικά του παγκόσμιου σοσιαλισμού. Σκοπός της επίθεσης της 27ης Ιουλίου ήταν η πρόκληση σύγχυσης, θυμού και αμηχανίας στην κυβέρνηση της Ουάσιγκτον, καθώς εκείνη πριν από κάποιο διάστημα είχε εγκρίνει τη νομιμοποίηση των εκτρώσεων. Με την πράξη μου αυτή επεδίωκα την ακύρωση των Αγώνων ή τουλάχιστον τον διασκορπισμό του κόσμου και τη δημιουργία ενός κλίματος ανασφάλειας».¹⁰⁹

Όλοι ήταν συγκλονισμένοι από την πράξη του και την ομολογία του. Το ίδιο και ο πρόεδρος της Δ.Ο.Ε. Juan Antonio Samaranch, ο οποίος μετά το πέρας των Ολυμπιακών Αγώνων της Ατλάντα, είπε τα εξής:

«Αν και γιορτάζουμε την επιτυχία των Αγώνων, δεν μπορούμε να ξεχάσουμε το τραγικό συμβάν της έκρηξης που συνέβη την προηγούμενη εβδομάδα ούτε τα θύματα, τις οικογένειές τους και τους φίλους τους. Οι σκέψεις μας πηγαίνουν πίσω και στην τραγωδία του Μονάχου. Ωστόσο, καμία τρομοκρατική ενέργεια δεν μπορεί να αμαυρώσει το πνεύμα του Ολυμπισμού. Οφείλουμε όμως όλοι τώρα περισσότερο από ποτέ να συμβάλουμε στη δημιουργία ενός καλύτερου και πιο ειρηνικού κόσμου, όπου κάθε μορφή τρομοκρατίας θα έχει εξαλειφθεί. Σας παρακαλώ να κάνουμε όλοι ενός λεπτού σιγή προς τιμήν των θυμάτων αυτών των δύο τραγικών γεγονότων».¹¹⁰

¹⁰⁹ The Associated Press, 'Excerpts from Eric Rudolph's Statement: Bomber Suspect Offers Motive for String of Attacks', 13 April 2005. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.nbcnews.com/id/7493282/ns/us_news-crime_and_courts/t/excerpts-eric-rudolphs-statement/#.WzdCP2Azbct (τελευταία πρόσβαση στις 19/7/2018).

¹¹⁰ "Speech by the IOC President Juan Antonio Samaranch", in *Olympic Review* 26 (n° 10), August-September 1996. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://library.la84.org/OlympicInformationCenter/OlympicReview/1996/oreXXVI10/oreXXVI10zh.pdf> (τελευταία πρόσβαση στις 22/7/2018).

XXIX Ολυμπιακοί Αγώνες: Πεκίνο 2008

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Πεκίνο ο εθνικισμός εκφράστηκε σε υπερβολικό βαθμό. Οι Κινέζοι επεδίωκαν μέσω των Αγώνων να προβάλουν το καθεστώς τους και τον τρόπο ζωής τους.¹¹¹ Οι παραβιάσεις όμως ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν μπορούσαν να παραμείνουν κρυφές. Έτσι, η κινεζική αστυνομία προέβη σε συλλήψεις και θανατικές εκτελέσεις πριν και κατά τη διάρκεια των Αγώνων.¹¹²

4.3. Οι παράγοντες πρόκλησης των περιστατικών βίας στους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες

Οι παράγοντες πρόκλησης των περιστατικών βίας που παρατέθηκαν, δύνανται να κατηγοριοποιηθούν ως εξής: ο πρώτος παράγοντας είναι ίσως η φύση του ανθρώπου. Διαπιστώνεται πως ο άνθρωπος στην προσπάθειά του να κατακτήσει τη νίκη, προβαίνει σε πράξεις που βλάπτουν τους συμπαίκτες του, τους παίκτες αντίπαλων ομάδων, τους διαιτητές. Οι πράξεις αυτές μπορεί ορισμένες φορές να είναι τόσο βίαιες που να επιφέρουν ακόμα και τον τραυματισμό κάποιων ατόμων.

Ένας άλλος παράγοντας ήταν η βία που εμφανίστηκε με τη μορφή του ρατσισμού και του εθνικισμού και η οποία εκδηλώθηκε ιδιαίτερα απέναντι σε αθλητές που προέρχονταν από τις αναπτυσσόμενες χώρες. Παρά το γεγονός ότι στον 20ό αιώνα είχε καταβληθεί μεγάλη προσπάθεια για την εξάλειψη των φυλετικών διακρίσεων, οι μαύροι αθλητές εξακολουθούσαν να έρχονται

¹¹¹ Ecker: "Olympic Pride", p. 48.

¹¹² Γογγάκη: *Ολυμπιακό ιδεώδες*, σελ. 273.

αντιμέτωποι με στερεοτυπικές αντιλήψεις.¹¹³ Έτσι, τα ανθρώπινα δικαιώματα παραβιάστηκαν και κινδύνευσαν εξαιτίας διαφόρων νοοτροπιών και προκαταλήψεων.¹¹⁴

Ο τρίτος παράγοντας που οδήγησε στην εμφάνιση βίαιων φαινομένων ήταν η εξάπλωση της τρομοκρατίας. Οι τρομοκράτες επέλεξαν μεθόδους μαζικής καταστροφής. Η μία περίπτωση περιλάμβανε τις βομβιστικές επιθέσεις σε τόπους όπου ήταν συγκεντρωμένοι πολλοί άνθρωποι και η άλλη την ομηρία ανθρώπων και στη συνέχεια τη δολοφονία τους.¹¹⁵ Η τρομοκρατία φάνηκε ότι ήταν ίσως μία τακτική που εφαρμόστηκε για να προκαλέσει τις κυβερνήσεις και να προσελκύσει το διεθνές ενδιαφέρον.¹¹⁶ Με λίγα λόγια, οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποτέλεσαν στόχο των τρομοκρατών λόγω της διεθνούς κάλυψής τους από τα μέσα ενημέρωσης, της συγκέντρωσης δεκάδων χιλιάδων ανθρώπων σε έναν τόπο και της μετακίνησής τους σε δημόσιους χώρους όπως αεροδρόμια και σταθμούς τρένων, καθώς και της προσπάθειας που κατέβαλαν οι ιθύνοντες για την ομαλή διεξαγωγή τους.¹¹⁷

¹¹³ Horton, Peter: “The Modern Olympic Games and the Cause of Black Nationalism”, in *Critical Reflections on Olympic Ideology*, 55-60, p. 56.

¹¹⁴ Πανούσης, Ιωάννης: «Πολιτιστική Ολυμπιάδα: Ειρήνη και Ανθρώπινα Δικαιώματα». Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://biopolitics.gr/biowp/wp-content/uploads/2013/05/Olympia-Panousis.pdf>(τελευταία πρόσβαση στις 3/1/2019).

¹¹⁵ Charters, David: “Terrorism and the 1984 Olympics”, *Journal of Conflict Studies* 3, 1983, 37-47, p. 38.

¹¹⁶ Toohey, Kristine & Taylor, Tracy: “Mega Events, Fear, and Risk: Terrorism at the Olympic Games”, *Journal of Sport Management* 22, 2008, 451-469, p. 458.

¹¹⁷ Kennelly, Millicent & Toohey, Kristine: “Terrorism and the Olympics: The Games Have Gone On”, *Sporting Traditions* 24 (nos 1-2), 2007, 1-22, p. 14.

Τέλος, ένας σημαντικός λόγος που οδήγησε στην εμφάνιση βίαιων καταστάσεων ήταν η ανάμειξη της πολιτικής στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Για την πολιτική οι Αγώνες χρησίμευσαν ως προπαγανδιστικό εργαλείο (όπως συνέβη στην Ολυμπιάδα του Βερολίνου), ως χώρος επιθετικού ανταγωνισμού που προέκυπτε από την αντιπαλότητα που προϋπήρχε ανάμεσα σε δύο χώρες (όπως στην περίπτωση της Ουγγαρίας και της Σοβιετικής Ένωσης στους Αγώνες της Μελβούρνης) και ως χώρος προβολής πολιτικών αιτημάτων (όπως συνέβη στην επίθεση των τρομοκρατών εναντίον της ισραηλινής αποστολής στο Μόναχο).¹¹⁸ Η διαπλοκή της πολιτικής στον Ολυμπισμό μπορεί να οφείλεται στην απόφαση των προέδρων της Δ.Ο.Ε. να ορίσουν τον σκοπό του Ολυμπιακού κινήματος με πολιτικούς όρους, όπως αυτούς της ισότητας, της συναδέλφωσης των λαών και της παγκόσμιας ειρήνης. Δυστυχώς, παρά την προσπάθεια του Coubertin για την αποστασιοποίηση των Ολυμπιακών Αγώνων από κάθε είδους πολιτικά και εθνικά θέματα με το να ορίζει πως τα μέλη της Επιτροπής θεωρούνταν αντιπρόσωποι της Δ.Ο.Ε. στη χώρα τους και όχι εκπρόσωποι της χώρας τους στη Δ.Ο.Ε., ο βαθμός ανάμειξης της πολιτικής στους Αγώνες παρέμεινε μεγάλος.¹¹⁹

Όσο για τη χρονική στιγμή κατά την οποία άρχισαν να εμφανίζονται τα περιστατικά βίας, θα μπορούσε να επισημανθεί ότι η έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου αποτέλεσε ίσως την αφορμή. Ο εθνικισμός και ο ιμπεριαλισμός, καθώς

¹¹⁸ Χωραφάς, Βαγγέλης: «Γεωπολιτικές και γεωοικονομικές διαστάσεις του σύγχρονου αθλητισμού», στο *Η ηθική του αθλητισμού σε έναν υπό κρίση πολιτισμό*, ΤΕΦΑΑ Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2013, 41-68, σελ. 57-58.

¹¹⁹ Chatziefstathiou, Dikaia: *The changing nature of the ideology of Olympism in the modern Olympic era*, Loughborough University, London 2005, p. 307.

και οι πολιτικοί ανταγωνισμοί ήταν οι αιτίες που όξυναν τις αντιπαραθέσεις μεταξύ των χωρών. Οι αντιπαραθέσεις αυτές μεταφέρθηκαν αναπόφευκτα στο επίπεδο των λαών και στη συνέχεια στον χώρο του αθλητισμού και των Αγώνων. Επιπρόσθετα, μετά και την έκρηξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η έννοια του ‘έθνους’ άρχισε να γίνεται συνώνυμη με την έννοια του ‘εθνικισμού’, με αποτέλεσμα την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την εμφάνιση ρατσιστικών αντιλήψεων.¹²⁰

¹²⁰ Κιτροέφ, Αλέξανδρος: «Το “εν αγωνίζεσθαι” ενάντια στον αγώνα με σκοπό τη νίκη και ο Coubertin», στο: *Διεθνής Ολυμπιακή Ακαδημία*, 46η Διεθνής Σύνοδος για Νέους Μετέχοντες 19 Ιουνίου - 3 Ιουλίου 2006, Αρχαία Ολυμπία, 74-85, σελ. 78.

V. Η ΕΠΟΜΕΝΗ ΗΜΕΡΑ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥ ΙΔΕΩΔΟΥΣ

Τα περιστατικά βίας συγκλόνισαν την παγκόσμια κοινή γνώμη, προκάλεσαν θλίψη, γέννησαν προβληματισμούς ως προς την αποτελεσματικότητα των συστημάτων ασφαλείας και έκαναν επιτακτική την ανάγκη για δημιουργία και εφαρμογή νέων και αυστηρότερων μέτρων.¹²¹ Τα γεγονότα στο σύνολό τους έδειξαν ότι το κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό υπόβαθρο των Αγώνων ήταν αυτό το οποίο έπρεπε τελικά να καθορίζει τα μέτρα ασφαλείας που θα θεσπίζονταν για την ομαλή διεξαγωγή τους.¹²²

Αναφορικά, βέβαια, με τα περιστατικά που έλαβαν χώρα εντός των αγωνιστικών εγκαταστάσεων ανάμεσα σε αθλητές, διαιτητές, ομάδες και οπαδούς, αυτά αντιμετωπίστηκαν με την επιβολή ποινών από την πλευρά των διαιτητών, της Δ.Ο.Ε. και των Παγκόσμιων Αθλητικών Ομοσπονδιών.¹²³

Σχετικά όμως με τα επεισόδια που διαδραματίστηκαν εκτός των αθλητικών χώρων και που εκφράστηκαν με πολύ βίαιο τρόπο, καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια για την αντιμετώπισή τους, ενώ παράλληλα αποφασίστηκε η εφαρμογή νέων μέτρων που θα προφύλασσαν από κάτι παρόμοιο στις επόμενες διοργανώσεις των Αγώνων. Πιο συγκεκριμένα, μετά το τραγικό συμβάν που συνέβη στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Μονάχου το 1972, το Μόντρεαλ ως

¹²¹ Dekker: "Routine crime", p. 90.

¹²² Dekker: "Routine crime", p. 93.

¹²³ Βλέπε παραπάνω κεφάλαιο IV, σελ. 18-28.

διοργανώτρια πόλη των Αγώνων για το 1976 φρόντισε να ενισχύσει τα συστήματα ασφαλείας.¹²⁴ Επιπρόσθετα, μετά την τρομοκρατική ενέργεια που έλαβε χώρα στις Η.Π.Α. τον Σεπτέμβριο του 2001, ακολουθούσαν οι χειμερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες του 2002 στην πόλη Salt Lake. Έτσι, τέθηκαν σε ισχύ συστήματα τελευταίας τεχνολογίας για την προστασία τόσο των συμμετεχόντων - αθλητών και θεατών- όσο και των χώρων και των εγκαταστάσεων. Για την ασφάλεια αυτή δαπανήθηκαν 70 εκατομμύρια δολάρια περισσότερα σε σχέση με προηγούμενες διοργανώσεις.¹²⁵ Μάλιστα, σχεδόν 12.000 άτομα επιφορτίστηκαν με την ασφάλεια των Αγώνων. Από αυτούς, 6.553 άτομα ήταν αξιωματικοί της αστυνομίας, ενώ 3.500 άτομα ήταν στρατιωτικοί.¹²⁶ Ακόμη, αναφορικά με τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 2004, δαπανήθηκε 1 δισεκατομμύριο δολάρια για την ασφάλεια. Συγκεκριμένα, υπήρχε εξειδικευμένο προσωπικό δεκάδων χιλιάδων ατόμων, επιτήρηση από την ξηρά, τη θάλασσα και τον αέρα, καθώς και επιπλέον βοήθεια από το NATO. Ακόμη, δημιουργήθηκε για πρώτη φορά και μια διεθνής συμβουλευτική ομάδα με σκοπό την ολυμπιακή ασφάλεια.¹²⁷

¹²⁴ Toohey, Kristine & Taylor, Tracy: "Perceptions of Terrorism Threats at the 2004 Olympic Games: Implications for Sport Events", *Journal of Sport and Tourism* 12 (n° 2), 2007, 1-27, p. 6. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://opus.lib.uts.edu.au/bitstream/10453/5316/3/2006013665.pdf> (τελευταία πρόσβαση στις 14/1/2019).

¹²⁵ Toohey & Taylor: "Perceptions of Terrorism Threats", p. 7.

¹²⁶ Dekker: "Routine crime", p. 94.

¹²⁷ Toohey & Taylor: "Perceptions of Terrorism Threats", p. 8.

Με όλους τους προαναφερθέντες τρόπους κατέστη δυνατή η αποτροπή δυσάρεστων γεγονότων στις διοργανώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων που ακολούθησαν. Είναι προφανές, βέβαια, ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες βρέθηκαν σε μια κρίσιμη καμπή. Οι πολιτικές παρεμβάσεις που παρατηρήθηκαν, οι τρομοκρατικές ενέργειες, οι εθνικιστικές διαθέσεις και συγκρούσεις εντός και εκτός των αθλητικών εγκαταστάσεων θα μπορούσαν να οδηγήσουν στο να θεωρήσει κανείς πως οι Αγώνες δεν υπηρετούσαν πλέον υψηλά ιδανικά, οράματα και αξίες. Ήταν όμως άραγε ικανά όλα αυτά τα δυσάρεστα γεγονότα να αμαυρώσουν την αξία του Ολυμπισμού, να εισάγουν ένα καθεστώς εκφοβιστικό και να οδηγήσουν στην κατάργηση των Ολυμπιακών Αγώνων; Μία συνοπτική ιστορική υπενθύμιση των ανθρωπιστικών αξιών που καλλιεργήθηκαν μέσω του ολυμπιακού αθλητισμού θα συμβάλει στην απάντηση του ερωτήματος.

Οι αρχαίοι Ολυμπιακοί Αγώνες στόχευαν τόσο στη σωματική καλλιέργεια όσο και στην πνευματική, δηλαδή στη δημιουργία του «καλοῦ κάγαθοῦ», που συνδύαζε την αρετή με την ανδρεία. Το ίδιο παρατηρείται και στους σύγχρονους Αγώνες που συντελούν στη σύμμετρη ανάπτυξη σώματος και πνεύματος.¹²⁸ Οι άνθρωποι που αφιερώνουν χρόνο στην άθληση του σώματός τους πετυχαίνουν και την πνευματική τους διαύγεια μέσα από τη μεγάλη προσπάθεια που καταβάλλουν.

Επιπρόσθετα, οι Αγώνες διακηρύσσουν την επικράτηση της αξιοκρατίας. Οι αρχαίοι Ολυμπιακοί Αγώνες προσέφεραν την ευκαιρία στους πολίτες να

¹²⁸ Nissiotis, Nikolaos: “The cultural value of Olympism and the future of the Olympic Games”, in: *Report of the twenty-first session*, International Olympic Academy July 1981, Ancient Olympia, 92-103, p. 99.

επιδιώξουν την ανάδειξή τους βασιζόμενοι αποκλειστικά και μόνο στις δικές τους δυνάμεις. Παράλληλα, επεδίωκαν τη νίκη για χάρη και μόνο του επαίνου των συμπολιτών τους και όχι για κάποιο χρηματικό όφελος. Παρόλο που πλέον αυτές οι αρχές έχουν κλονιστεί, οι Ολυμπιακοί Αγώνες συνεχίζουν να αποτελούν την ύψιστη αθλητική διάκριση. Ο αθλητής καλείται ουσιαστικά να ξεπεράσει τον εαυτό του αφιερώνοντας το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου του στην επιθυμία να γίνει ο καλύτερος στο άθλημά του. Δικαίως, λοιπόν, οι Ολυμπιονίκες αποκτούν δόξα και κερδίζουν τον θαυμασμό όλου του κόσμου. Ακόμη, αξίζει να επισημανθεί πως η νίκη δεν είναι το παν. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες προσφέρουν σε όλους τους αθλητές τη μεγαλύτερη «νίκη», η οποία συνίσταται στη βελτίωση της προσωπικότητας του κάθε ατόμου, στη συνεργασία και στον σεβασμό μεταξύ των αθλητών, με λίγα λόγια στην ηθική τελείωση.¹²⁹ Η ευγενής άμιλλα του *ἀγωνίζεσθαι* και όχι οπωσδήποτε του να κερδίζει κάποιος σε έναν αγώνα είναι αυτή που αναδεικνύει τον πραγματικό νικητή.¹³⁰

Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί και το γεγονός πως οι Ολυμπιακοί Αγώνες δίδασκαν στους αρχαίους Έλληνες την ειρήνη, υποχρεώνοντάς τους να παραμερίζουν τις διαφορές τους. Η Ολυμπιακή εκχειρίδα είναι ίσως μαζί με τη δημοκρατία οι υψηλότερες ιδέες που κληροδότησε η αρχαία Ελλάδα σε όλη την ανθρωπότητα.¹³¹ Τον ίδιο ρόλο επιτελούν και οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες

¹²⁹ Πρώιος, Μιλτιάδης: «“Ευ Αγωνίζεσθαι” και ηθική ολοκλήρωση στον αθλητισμό», στο: Μουρατίδης, Ιωάννης: *Εισαγωγή στην Ολυμπιακή Παιδεία*, Θεσσαλονίκη 2008, 281-312, σελ. 309-311.

¹³⁰ Γλύκατζη-Arweihller, Ελένη: «Η Ολυμπιακή Ιδέα ως φορέας πολιτισμού στην εποχή της παγκοσμιοποίησης», στο: *Διεθνής Ολυμπιακή Ακαδημία*, 39η Διεθνής Σύνοδος για Νέους Μετέχοντες 20 Ιουλίου - 5 Αυγούστου 1999, Αρχαία Ολυμπία, 53-58, σελ. 56.

¹³¹ Γλύκατζη-Arweihller: «Η Ολυμπιακή Ιδέα», σελ. 54.

που προωθούν τη συνεργασία, την αδελφосύνη και την ευγενή αναμέτρηση. Οι αθλητές και οι πολίτες των χωρών τους έρχονται σε επαφή με αθλητές και πολίτες άλλων θρησκευτικών και πολιτικών πεποιθήσεων, άλλου χρώματος, άλλης φυλής. Εντούτοις, αγωνίζονται μαζί και τιμούν τη λαμπρότερη αθλητική διοργάνωση. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει πως οι απλοί άνθρωποι κατανοούν και σέβονται την αξία της ευγενούς άμιλλας και της ειρηνικής συνεργασίας. Αποδεικνύεται, λοιπόν, πως οι Ολυμπιακοί Αγώνες δίνουν έμφαση στα κοινά στοιχεία που ενώνουν τους λαούς, χωρίς να παραγνωρίζουν και τα διαφορετικά στοιχεία.

Επίσης, όπως στο παρελθόν έτσι και σήμερα κυριαρχούν στους Αγώνες η δικαιοσύνη και η ισότητα, καθώς καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια, προκειμένου αφενός μεν η αναμέτρηση των αθλητών να γίνεται με δίκαιο τρόπο, αφετέρου δε οι αθλητές να αντιμετωπίζονται ισάξια είτε προέρχονται από ευκατάστατες χώρες είτε από αναπτυσσόμενες.

Τέλος, δεν πρέπει να παραλειφθεί και το ότι οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες εξακολουθούν να αναδεικνύουν και να προβάλλουν παγκοσμίως την αξία του αθλητισμού. Χάρη στην τόσο μεγάλη δημοσιότητα που λαμβάνουν, δίνεται η ευκαιρία σε νέους ανθρώπους να γνωρίσουν τα ποικίλα αθλήματα και να θαυμάσουν τους συμμετέχοντες και τους νικητές. Το γεγονός αυτό αποτελεί ένα έναυσμα για τους νέους και τους παροτρύνει να στραφούν στον αθλητισμό.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, γίνεται φανερό πως το Ολυμπιακό Ιδεώδες έχει διαχρονική αξία και δεν μεταβάλλεται όσο και αν οι συνθήκες είναι πολλές φορές σκληρές. Αποτελεί έναν τρόπο ζωής που βασίζεται στον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των θεμελιωδών ηθικών αξιών, στη χαρά της

προσπάθειας και της συμμετοχής, στον διδακτικό ρόλο του καλού παραδείγματος, στην αμοιβαία κατανόηση.¹³² Τα οφέλη του αγγίζουν κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής. Συγκεκριμένα, το Ολυμπιακό Ιδεώδες ωφελεί το κάθε άτομο χωριστά μέσα από την αρμονική συνύπαρξη σώματος και πνεύματος και την καλλιέργεια της αυτοπειθαρχίας, που προικίζει τον αθλητή με δύναμη θέλησης η οποία θα αποτελέσει στο μέλλον ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα για όλη του τη ζωή. Παράλληλα, το Ολυμπιακό Ιδεώδες καλλιεργεί και την προσπάθεια για να πετύχει κανείς το καλύτερο που μπορεί, θυμίζοντας σε όλους την ομηρική φράση *«αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων»*, δηλαδή *«πάντα να αριστεύεις και να ξεπερνάς του άλλους»*. Η προτροπή αυτή αποτελεί μία από τις πιο ουσιαστικές παραινέσεις προς τους αθλητές. Στον κοινωνικό τομέα το Ιδεώδες των Αγώνων καλλιεργεί τη φιλία, την ισότητα, τον αμοιβαίο σεβασμό, την αλληλεγγύη και την αδελφосύνη. Όσον αφορά στον πολιτιστικό τομέα, συντελεί στον σεβασμό των πολιτισμικών αξιών κάθε λαού, στις υγιείς διαπολιτισμικές σχέσεις και στην ισότιμη συμμετοχή όλων ανεξαρτήτως φυλής, θρησκείας, φύλου, πολιτισμού, κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης. Ακόμη, στον οικουμενικό τομέα το Ολυμπιακό Ιδεώδες συμβάλλει στην αρμονική συνύπαρξη των λαών, στον αλτρουισμό, στην ειρήνη και στην επικράτηση της δημοκρατίας στον χώρο του αθλητισμού.

Τα βίαια περιστατικά που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια των Αγώνων μπορεί να παραβίασαν τις αρχές του Ολυμπιακού κινήματος, αλλά δεν κατέστρεψαν τις αξίες που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά. Το γεγονός αυτό,

¹³² «Ολυμπισμός». Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://ioa.org.gr/?lang=el> (τελευταία πρόσβαση στις 14/2/2019)

φυσικά, οφείλεται και σε όλους εκείνους τους ανθρώπους που, από τον πιο μικρό έως τον πιο μεγάλο και σημαντικό παράγοντα των Αγώνων, έχουν ενστερνιστεί το τεράστιο πνευματικό όφελος που προσφέρουν οι Αγώνες και αγωνίζονται να εξαλείψουν κάθε μορφή βίας.

Κλείνοντας, παρατίθενται τα λόγια του Pierre de Coubertin, που αγωνίστηκε με όλη τη δύναμη της ψυχής του για το Ιδεώδες των Ολυμπιακών Αγώνων:

«Ο Ολυμπισμός είναι μια τεράστια αθόρυβη μηχανή της οποίας τα γρανάζια δεν προστρίβονται και της οποίας η κίνηση δεν σταματάει ποτέ, παρά την άμμο που ορισμένα άτομα ρίχνουν σ' αυτήν επίμονα, αλλά ανεπιτυχώς σε μια προσπάθεια να σαμποτάρουν την λειτουργία της. Όταν φθάνει ο καιρός για να πάρει μια απόφαση η Διεθνής Επιτροπή, το κάνει χωρίς να στεναχωρηθεί για τίποτε, εκτός από το καλό του θεσμού του οποίου η μοίρα εναπόκειται σ' αυτήν και το αποτέλεσμα αποδεικνύει ότι είχε δίκιο και ο δρόμος που διάλεξε ήταν ο καλύτερος. Αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίον περάσαμε από διάφορους σταθμούς στην Ολυμπιακή αναβίωση και ο σύγχρονος κόσμος εκλήθη σε φεστιβάλ, που επαναφέρουν με όλο και περισσότερη δύναμη το αρχαιολογικό Ελληνικό ιδεώδες».¹³³

¹³³ Λεύκωμα Ολυμπιακών Αγώνων, σελ. 101.

VI. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σε συνολικά είκοσι οκτώ Ολυμπιακές Διοργανώσεις (1896 – 2019), περιστατικά βίας εκδηλώθηκαν σε έντεκα γιορτές του αθλητισμού και σε τέσσερις περιπτώσεις ταυτόχρονα εντός και εκτός αγωνιστικών χώρων, συγκλονίζοντας την κοινή γνώμη, προκαλώντας θλίψη και γεννώντας προβληματισμό ως προς το τι πρεσβεύουν και πόσο *ενάλωτοι* είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες.

Η δημοσιότητα αυτής της παγκόσμιας αθλητικής διοργάνωσης αποτελεί ένα ισχυρό ‘βήμα’ προβολής μηνυμάτων ποικίλου περιεχομένου με πηγή πρόκλησης τη φύση του ανθρώπου και το ακόρεστο της ματαιοδοξίας, τα ζητήματα ρατσισμού και εθνικισμού, την ανάμειξη της πολιτικής και την τρομοκρατία ως μέσον προσέλκυσης του διεθνούς ενδιαφέροντος. Αναφορικά με τα περιστατικά που έλαβαν χώρα εντός των αγωνιστικών εγκαταστάσεων ανάμεσα σε αθλητές, διαιτητές, ομάδες και οπαδούς, αυτά αντιμετωπίστηκαν με την επιβολή ποινών από την πλευρά των διαιτητών, της Δ.Ο.Ε. και των Παγκόσμιων Αθλητικών Ομοσπονδιών. Σχετικά με τα επεισόδια που διαδραματίστηκαν εκτός των αθλητικών χώρων, καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια για την αντιμετώπισή τους, τέθηκαν σε ισχύ συστήματα τελευταίας τεχνολογίας για την προστασία των συμμετεχόντων – αθλητών και θεατών – όσο και των χώρων και εγκαταστάσεων και εφαρμόστηκαν νέα μέτρα επιτήρησης από ξηρά, θάλασσα και αέρα.

Οι ενέργειες αυτές φαινομενικά διασφαλίζουν την ακεραιότητα του θεσμού αλλά γεννούν σοβαρά ερωτηματικά ως προς τις πληγές που έχει δεχθεί το Ολυμπιακό Ιδεώδες. Ύστερα από τη μελέτη των περιστατικών βίας που καταγράφηκαν στην ιστορία των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων, διαπιστώνεται ότι, αν και αυτά προκάλεσαν πανικό και θλίψη στους συμμετέχοντες αλλά και σε όλο τον κόσμο και όξυναν την εχθρότητα μεταξύ λαών και χωρών, δεν κατέστρεψαν το Ολυμπιακό Ιδεώδες που γεννήθηκε στην αρχαία Ολυμπία και που εξακολουθεί να μεταδίδεται από γενιά σε γενιά. Η πορεία των Ολυμπιακών Αγώνων, αδιάλειπτη παρά τις συγκεκριμένες εξαιρέσεις, επιβεβαιώνει πως δεν είναι τα ιδανικά που ξεπέφτουν αλλά οι άνθρωποι που τα οδηγούν στη φθορά και συνάγεται το συμπέρασμα ότι η ουσία και το βαθύτερο νόημα του Ολυμπισμού παραμένει αναλλοίωτο στο πέρασμα του χρόνου. Το Ολυμπιακό Πνεύμα παραμένει σημαντική υπόμνηση των αξιών και ιδεωδών των Ολυμπιακών Αγώνων όπως τους εμπνεύστηκαν οι αρχαίοι Έλληνες και όπως τους επανέφεραν οι αναβιωτές τους, ταυτοποιώντας στις μέρες μας τον χαρακτήρα της μεγαλύτερης και της λαμπρότερης παγκόσμιας αθλητικής διοργάνωσης που εξακολουθεί να ενώνει τους λαούς και να τους φέρνει σε επαφή παρά τις διαφορές που μπορεί να τους χωρίζουν, επαληθεύοντας ότι το *εὖ* του αθλητισμού αποτελεί υψηλή έκφραση πολιτισμού.

VII. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλμπανίδης: *Ιστορία της άθλησης*

Αλμπανίδης, Ευάγγελος: *Ιστορία της άθλησης στον αρχαίο ελληνικό κόσμο*,
Εκδόσεις Salto, Αθήνα 2004.

Ανδρόνικος: *Ολυμπιακοί Αγώνες*

Ανδρόνικος, Μανόλης και άλλοι: *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αρχαία
Ελλάδα*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1982.

«Βίαια περιστατικά στους Ολυμπιακούς Αγώνες»

«Βίαια περιστατικά στους Ολυμπιακούς Αγώνες». Διαθέσιμο στον
διαδικτυακό τόπο

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_violent_spectator_incidents_in_sports
(τελευταία πρόσβαση στις 12/6/2018).

Borden: *Mexico '68*

Borden, Michelle: *Mexico '68: An analysis of the Tlatelolco massacre and
its legacy*, University of Oregon 2005.

Γεωργιάδης: «Η αναβίωση»

Γεωργιάδης, Κωνσταντίνος: «Η αναβίωση των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων», στο: *Ολυμπιακοί Αγώνες. Αναφορές-Προσεγγίσεις*, Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004, Αθήνα 2001, 87-147.

Charters, David: "Terrorism and the 1984 Olympics", *Journal of Conflict Studies* 3, 1983, 37-47.

Chatziefstathiou, Dikaia: *The changing nature of the ideology of Olympism in the modern Olympic era*, Loughborough University, London 2005.

Γιαννάκης: *Ιστορία*

Γιαννάκης, Θωμάς: *Ιστορία Φυσικής Αγωγής*. Αυτοέκδοση, Αθήνα 1998.

Γιαννάκης: *Ζάππειες Ολυμπιάδες*

Γιαννάκης, Θωμάς: *Ζάππειες και Σύγχρονες Ολυμπιάδες*. Αυτοέκδοση, Αθήνα 2002.

Γλύκατζη-Arweihller: «Η Ολυμπιακή Ιδέα»

Γλύκατζη-Arweihller, Ελένη: «Η Ολυμπιακή Ιδέα ως φορέας πολιτισμού στην εποχή της παγκοσμιοποίησης», στο: *Διεθνής Ολυμπιακή Ακαδημία*, 39η Διεθνής Σύνοδος για Νέους Μετέχοντες 20 Ιουλίου - 5 Αυγούστου 1999, Αρχαία Ολυμπία, 53-58.

Γογγάκη: *Ολυμπιακό ιδεώδες*

Γογγάκη, Κωνσταντίνα: *Το Ολυμπιακό ιδεώδες: παγκόσμια κρίση και προοπτικές*, Gutenberg, Αθήνα 2013.

Γογγάκη: «Η ηθική του σύγχρονου αθλητισμού»

Γογγάκη, Κωνσταντίνα: «Η ηθική του σύγχρονου αθλητισμού υπό το πρίσμα της κρίσης των αξιών», στο *Η ηθική του αθλητισμού σε έναν υπό κρίση πολιτισμό*, ΤΕΦΑΑ Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2013, 69-81.

Γογγάκη, Κωνσταντίνα: «Η ανάγκη διαμόρφωσης μιας νέας ηθικής του Ολυμπισμού και του Αθλητισμού», στο *Η ηθική του αθλητισμού σε έναν υπό κρίση πολιτισμό*, ΤΕΦΑΑ Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2013, 88-91.

Dekker: “Routine crime”

Dekker, Scott et al.: “Routine crime in exceptional times: The impact of the 2002 Winter Olympics on citizen demand for police services”, *Journal of Criminal Justice* 35, 2007, 89-101.

Doyle: “The forgotten story of ... football”

Doyle, Paul: “The forgotten story of ... football, farce and fascism at the 1936 Olympics”. *The Guardian.com*. 24 November 2011. Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο:

<https://www.theguardian.com/sport/blog/2011/nov/24/forgotten-story-football-1936-olympics>(τελευταία πρόσβαση στις 18/7/2018).

Ecker: “Olympic Pride”

Ecker, Tom: “Olympic Pride: Nationalism at the Berlin and Beijing Games”, *Harvard International Review* 36 (n° 1), 2014, 46-49.

Θεοδωράκης: «Η βία στους αθλητικούς χώρους»

Θεοδωράκης, Γιάννης: «Η βία στους αθλητικούς χώρους καταστρέφει τις ομάδες, τους αθλητές, τις αθλήτριες, τους θεατές και τον αθλητισμό», στο *Ολυμπιακοί Αγώνες (Αναφορές-Προσεγγίσεις)*, Αθήνα 2001, 323-328.

Golden, Mark: “War and Peace in the Ancient and Modern Olympics”, *Greece & Rome* 58 (n° 1), 2011, 1-13.

«Η Σφαγή του Μονάχου»

«Η Σφαγή του Μονάχου», *The New York Times*. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.crimestories.gr/index.php/crime-database/item/download/26_664896dd96dd34eed0d51451e923bf56(τελευταία πρόσβαση στις 2/8/2018).

Horton, Peter: “The Modern Olympic Games and the Cause of Black Nationalism”, in *Critical Reflections on Olympic Ideology*, 55-60.

Jewell, Todd et al.: “A Brief History of Violence and Aggression in Spectator Sports Economics, History and Policy”, *Sports Economics, Management and Policy* 4, (2011), 11-26.

Kennelly, Millicent & Toohey, Kristine: “Terrorism and the Olympics: ‘The Games Have Gone On’ ”, *Sporting Traditions* 24 (nos. 1-2), 2007, 1-22.

Κιτροέφ, Αλέξανδρος: «Το “ευ αγωνίζεσθαι” ενάντια στον αγώνα με σκοπό τη νίκη και ο Coubertin», στο: *Διεθνής Ολυμπιακή Ακαδημία*, 46η Διεθνής Σύνοδος για Νέους Μετέχοντες 19 Ιουνίου - 3 Ιουλίου 2006, Αρχαία Ολυμπία, 74-85.

Kreager, Derek: “Unnecessary Roughness? School Sports, Peer Networks, and Male Adolescent Violence”, *American Sociological Review* 72, (2007), 705-724.

Krüger, Arnd: “The Ministry of Popular Enlightenment and Propaganda and the Nazi Olympics of 1936”, in *Global and Cultural Critique: Problematizing the Olympic Games. Fourth International Symposium for Olympic Research*, 1998, 33-48.

Κωνσταντάρας & Κοντολέων: *Δόξα και δάκρυ*

Κωνσταντάρας, Δημήτριος & Κοντολέων, Μάνος: *Δόξα και δάκρυ: Οι Ολυμπιακοί Αγώνες από το 1896 έως τις μέρες μας*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2013.

Large, David: *Munich 1972: tragedy, terror and triumph at the Olympic Games*, Rowman & Littlefield Publishers, United States of America 2012.

Λεύκωμα Ολυμπιακών Αγώνων

Λεύκωμα Ολυμπιακών Αγώνων: 776 π. Χ. - 1896 - 1980 Μόσχα. Αθήνα: Ολυμπιάδα.

MacAloon, John: «Σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες», στο *Ολυμπιακοί Αγώνες. Αναφορές-Προσεγγίσεις*, Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004, Αθήνα 2001, 148-216.

Maciak: “Munich”

Maciak, Phil: “Munich. Dir. Steven Spielberg. Dream Works. 2005. 184 min. Video release May, 2006”, *Aethlon: The Journal of Sport Literature* 2006 Spring 23 (n° 2), 178-180.

Μουρατίδης, *Ιστορία*

Μουρατίδης, Ιωάννης: *Ιστορία Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού του Αρχαίου Κόσμου*. Πλάτων, Θεσσαλονίκη 2008.

Μουρατίδης, *Ιστορία Β' Μέρους*

Μουρατίδης, Ιωάννης: *Ιστορία Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού*. Αυτοέκδοση, Θεσσαλονίκη 2009.

Μουρατίδης, Ιωάννης: «Αρχαίοι Ολυμπιακοί Αγώνες», στο: *Ολυμπιακοί Αγώνες. Αναφορές-Προσεγγίσεις*, Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004, Αθήνα 2001, 13-43.

Nissiotis, “Olympism”

Nissiotis, Nikolaos: “Olympism and today’s reality”, in: *Report of the twenty-fourth session*, International Olympic Academy 4th-19th July 1984, Ancient Olympia, 57-74.

Nissiotis, Nikolaos: “The cultural value of Olympism and the future of the Olympic Games”, in: *Report of the twenty-first session*, International Olympic Academy July 1981, Ancient Olympia, 92-103.

«Ολυμπισμός». Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://ioa.org.gr/?lang=el> (τελευταία πρόσβαση στις 14/2/2019)

Organising Committee for the Games of the XIth Olympiad, Berlin, 1936, 'Organisation', *Die Spiele: The Official Report of the Organising Committee for the Games of the XIth Olympiad, Berlin, 1936*, vol. 2, Pro Sport, Berlin, 1936.

Organising Committee for the Games of the XXth Olympiad

Organising Committee for the Games of the XXth Olympiad, Munich, 1972, 'Organisation', *Die Spiele: The Official Report of the Organising*

Committee for the Games of the XXth Olympiad, Munich, 1972, vol. 1, Pro Sport, München, 1972.

Πανούσης, Ιωάννης: «Πολιτιστική Ολυμπιάδα: Ειρήνη και Ανθρώπινα Δικαιώματα». Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://biopolitics.gr/biowp/wp-content/uploads/2013/05/Olympia-Panousis.pdf> (τελευταία πρόσβαση στις 3/1/2019).

Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάννικα

Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάννικα, τ. 14, 25, 35-36, 47, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος - Το Βήμα, Αθήνα 1997.

Parry, Jim: “Violence and aggression in contemporary sport”, in *Ethics and Sport* (ed. by McNamee J. M. and Parry J. S.), Routledge 1998, 205-224.

Πρώιος, Μιλτιάδης: «Έν Αγωνίζεσθαι” και ηθική ολοκλήρωση στον αθλητισμό», στο: Μουρατίδης, Ιωάννης: *Εισαγωγή στην Ολυμπιακή Παιδεία*, Θεσσαλονίκη 2008, 281-312.

Richards, Antony et al.: “Towards an understanding of terrorism and the Olympics”, in *Terrorism and the Olympics: Major Event Security and Lessons for the Future* (eds. by Anthony Richards, Pete Fussey, Andrew Silke), Routledge, New York 2011. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

https://books.google.gr/books?id=09KsAgAAQBAJ&pg=PT37&lpg=PT37&dq=political+violence+terrorism+and+security+at+the+olympic+games&source=bl&ots=aqDdzEEXWH&sig=ZCBYykWjRBWJGEqroyqfts_Xr0&hl=el&sa=X&ved=0ahUKEwiO7sOJ8fDbAhXBmLQKHQgqCVUQ6AEITjAF#v=onepage&q=political%20violence%20terrorism%20and%20security%20at%20the%20olympic%20games&f=false(τελευταία πρόσβαση στις 25/7/2018).

“Rojo Amanecer and the struggle against catastrophe”. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://intlibecosoc.wordpress.com/2010/10/03/rojo-amanecer-and-the-struggle-against-catastrophe/> (τελευταία πρόσβαση στις 25/7/2018).

Sakamoto: “Desire and Violence”

Sakamoto, Takuya: “Desire and Violence in Modern Sport”, *International Journal of Sport and Health Science* 15, (2017), 81-86.

Senn: *Power*

Senn, Alfred: *Power, Politics, and the Olympic Games*, Human Kinetics, United States of America 1999.

Sipes, Richard: “War, sports and aggression: an empirical test of two rival theories” *American Anthropologist* 75, (1973), 64-86.

Σκιαδάς: *Ολυμπιακή Ιστορία*

Σκιαδάς, Ελευθέριος: *100 Χρόνια Νεώτερη Ελληνική Ολυμπιακή Ιστορία*, Τα Νέα, Αθήνα 1996.

“Speech by the IOC President Juan Antonio Samaranch”, in *Olympic Review* 26 (n° 10), August-September 1996. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://library.la84.org/OlympicInformationCenter/OlympicReview/1996/oreXXVI10/oreXXVI10zh.pdf> (τελευταία πρόσβαση στις 22/7/2018).

“Sport: Olympic Games (Concl'd)”

“Sport: Olympic Games (Concl'd)”. *TIME.com*. 24 August 1936. Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,756542,00.html> (τελευταία πρόσβαση στις 12/6/2018).

Talmdage, Eric (2008-08-23): "Cuban taekwondo athlete banned after kicking ref". Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο <https://web.archive.org/web/20080825202646/http://ap.google.com/article/ALeqM5gBc5uA2gEfcqAO50n1lqHot8aWLAD92O159G0> (τελευταία πρόσβαση στις 12/6/2018).

The Associated Press, 'Excerpts from Eric Rudolph's Statement: Bomber Suspect Offers Motive for String of Attacks', 13 April 2005. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:http://www.nbcnews.com/id/7493282/ns/us_news-crime_and_courts/t/excerpts-eric-rudolphs-statement/#.WzdCP2Azbct(τελευταία πρόσβαση στις 19/7/2018).

The Centennial Olympic Games. The Official Report of the Centennial Olympic Games, vol. 2, Atlanta 1996.

Toohey & Taylor: “Perceptions of Terrorism Threats”

Toohey, Kristine & Taylor, Tracy: “Perceptions of Terrorism Threats at the 2004 Olympic Games: Implications for Sport Events”, *Journal of Sport and Tourism* 12 (n° 2), 2007, 1-27. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://opus.lib.uts.edu.au/bitstream/10453/5316/3/2006013665.pdf> (τελευταία πρόσβαση στις 14/1/2019).

Toohey, Kristine & Taylor, Tracy: “Mega Events, Fear, and Risk: Terrorism at the Olympic Games”, *Journal of Sport Management* 22, 2008, 451-469.

Τρέσσου, Λίτσα: «Ολυμπιακοί: Αγώνες πολυπολιτισμικότητας», στο: *Ολυμπιακοί Αγώνες (Αναφορές-Προσεγγίσεις)*. Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004, Αθήνα 2001, 354-371.

Trevor, Robert: “The most terrifying night of my life”. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7646473.stm> (τελευταία πρόσβαση στις 2/8/2018).

Trueman, Nigel: “Rugby at the Olympics”. Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο <http://www.rugbyfootballhistory.com/olympics.htm#1924> (τελευταία πρόσβαση στις 12/6/2018).

Χωραφάς, Βαγγέλης: «Γεωπολιτικές και γεωοικονομικές διαστάσεις του σύγχρονου αθλητισμού», στο *Η ηθική του αθλητισμού σε έναν υπό κρίση πολιτισμό*, ΤΕΦΑΑ Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2013, 41-68.

VIII. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παρακάτω παρουσιάζονται κάποιες εικόνες που αφορούν στην ιστορία των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων και σε κάποια γεγονότα που αναφέρθηκαν στην παρούσα εργασία.

Εικόνα 1: Μέλη της πρώτης Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής το 1896 (στο κέντρο κάθεται ο Δημήτριος Βικέλας και δεξιά του ο Pierre de Coubertin)

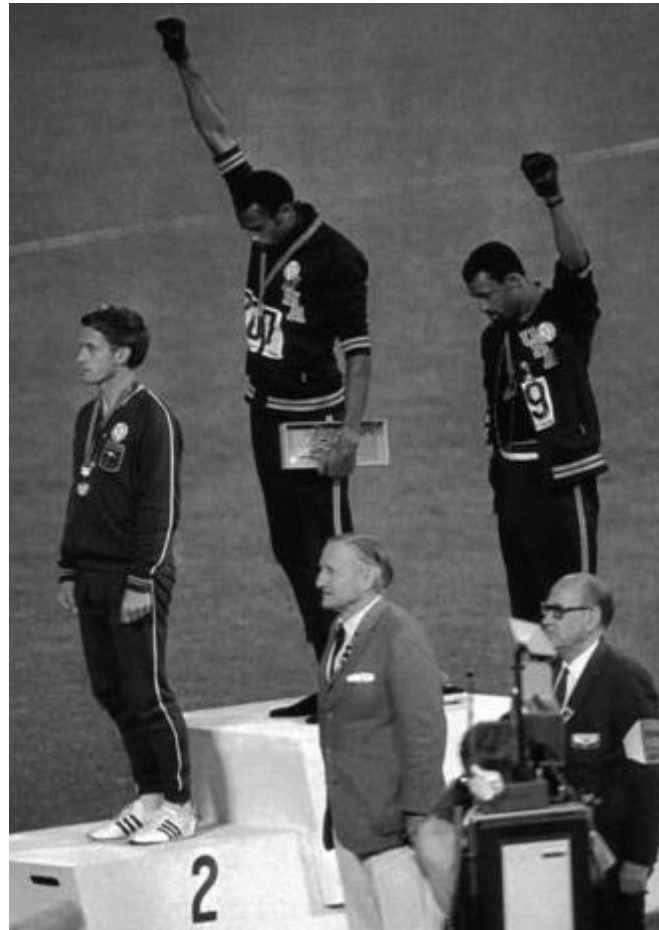
Πηγή: *Λεύκωμα Ολυμπιακών Αγώνων*, σελ. 36

Εικόνα 2: Ο Ολυμπιονίκης στίβου Jesse Owens (Βερολίνο 1936)

Πηγή: *Λεύκωμα Ολυμπιακών Αγώνων*, σελ. 72.

**Εικόνα 3: Οι Ολυμπιονίκες Tommie Smith και John Carlos στην τελετή
απονομής μεταλλίων (Μεξικό 1968)**

Πηγή:

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2008/jul/09/olympicgames2008.humanrights>

Εικόνα 4: Αναμνηστική πλάκα για τη Σφαγή του Μονάχου (1972)

Πηγή:

https://el.wikipedia.org/wiki/Σφαγή_του_Μονάχου#/media/File:MunichMassacrePlaque.jpg

**Εικόνα 5: Το Ολυμπιακό Πάρκο Centennial, όπου εξερράγη η βόμβα
(Ατλάντα 1996)**

Πηγή: <http://www.wbur.org/news/2015/06/03/atlanta-olympics-city-legacy>